

VYSOKÁ ŠKOLA POLYTECHNICKÁ JIHLAVA

Katedra cestovního ruchu

**Jihlavské opevnění v kontextu historie
města**

bakalářská práce

Autor: Kateřina Eliášová

Vedoucí práce: PaedDr. Ladislav Jirků

Jihlava 2011

Vysoká škola polytechnická Jihlava
Tolstého 16, 586 01 Jihlava

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

Autor práce:	Kateřina Eliášová
Studijní program:	Ekonomika a management
Obor:	Cestovní ruch
Název práce:	Jihlavské opevnění v kontextu historie města
Cíl práce:	Cílem práce je zmapovat historii jihlavského hradebního systému a Brány Matky Boží v kontextu historie města a navrhnout její využití pro různé vzdělávací akce. Součástí práce je také zapojení této památky do aktivit v cestovním ruchu.

PaedDr. Ladislav Jirků
vedoucí bakalářské práce

RNDr. Eva Janoušková, Ph.D.
vedoucí katedry
Katedra cestovního ruchu

Abstrakt

ELIÁŠOVÁ, Kateřina: Jihlavské opevnění v kontextu historie města. Bakalářská práce. Vysoká škola Polytechnická v Jihlavě. Katedra cestovního ruchu. Vedoucí práce: PaedDr. Ladislav Jirků. Stupeň odborné kvalifikace: bakalář. Jihlava 2011.

Bakalářská práce je nahlédnutím do velice rozmanité historie města Jihlavy se zaměřením na hradební systém a bránu Matky Boží. Tyto dvě kapitoly tvoří teoretickou část práce a jsou popisovány detailně. V rámci praktické části práce je prezentován průvodce po nejznámějších památkách historického centra Jihlavy taktéž s důrazem na hradby a bránu Matky Boží. Průvodce je tvořen tak, aby mohl být eventuálně městem využit v oblasti cestovního ruchu, např. k pořádání pravidelných komentovaných prohlídek. Dále je uveden návrh na využití brány Matky Boží v oblasti vzdělávacích aktivit a cestovního ruchu. Přínosem by mělo být přehledné poskytnutí informací o historii krajského města a poskytnutí návrhů na zlepšení využití turistických atraktivit v oblasti cestovního ruchu. Cílem je vytvořit informační materiál, který by čtenáře zlákal a motivoval k navštívení Jihlavy a Vysočiny.

Klíčová slova

Jihlava. Brána Matky Boží. Opevnění města Jihlava. Památková péče. Turistický region Vysočina. Vzdělávací program. Průvodce po památkách historického centra Jihlavy. Zapojení Jihlavy do cestovního ruchu.

Abstract

This thesis is a look into very diverse history of the town Jihlava directed towards the fortification system and the gate of Holy Mother's gate. These two chapters make the theoretical part of the thesis and they are described in detail. The practical part presents a guide for the most known sights in Jihlava with accentuation of fortification and Holy Mother's gate. The guide is made so it could be used by the city in travel and tourism support, for example for commented excursions. There is also a concept of how to use the Gate in fields of education activities and travel and tourism industry. The asset is to make a summary of informatic about the history of the city and giving a draft on how to enhance the tourist attractivities in the field of travel and tourism. The aim is to make informational material, which could tempt the readers to visit Jihlava and Highlands.

Keywords

Jihlava. Holy Mother's gate. Fortification system. Monument preservation. Touristic region Highlands. Education program. Guide crosstown (monuments of historical centre Jihlava). Connection of city Jihlava and tourism.

Předmluva

Tématem mé bakalářské práce je „Jihlavské opevnění v kontextu historie města“. Hlavním důvodem k výběru tohoto téma bylo, že mě velmi zaujalo a skýtalo mnoho možností k jeho zpracování. Město Jihlava i celý kraj Vysočina je oblastí velmi bohatou na krásná místa a památky, avšak velmi často jsou nedoceněné turisty i jejími obyvateli. Mým cílem tedy je zpracovat takový informační materiál, který by turisty do kraje a především města nalákal a jeho obyvatele inspiroval k cestování po kraji, ve kterém žijí a který často znají velice málo. Cestou k dosažení tohoto cíle je vytvoření průvodce po historickém centru Jihlavy a zapojení města do cestovního ruchu na Vysočině. V této bakalářské práci jsou tedy v rámci teoretické části zpracována fakta o jihlavském opevnění v kontextu historie města a v rámci praktické části jsou navrženy vzdělávací aktivity v rámci města, průvodce historickým centrem města a zapojení Jihlavy do cestovního ruchu v rámci kraje Vysočina.

Na tomto místě bych ráda poděkovala vedoucímu bakalářské práce PaedDr. Ladislavu Jirků za odborné vedení a rady při přípravě práce, její tvorbě a kompletaci, za osobní konzultace a zapůjčení literatury k tématu a v neposlední řadě také za vstřícnost a ochotu. Děkuji také za profesionální jednání a příjemné vystupování. Dále děkuji panu Dr. Ing. arch. Jaroslavu Huňáčkovi za zapůjčení potřebných podkladů týkajících se tématu, za doporučení obsahu a uspořádání práce a možnost osobních konzultací. Velké díky patří také Janě Pávové za pomoc při realizaci vzdělávacího programu a Blance Příbylové za tvorbu fotodokumentace.

V neposlední řadě bych také ráda poděkovala své rodině a přátelům za podporu a pomoc při tvorbě této bakalářské práce.

Prohlašuji, že předložená bakalářská práce je původní a zpracovala jsem ji samostatně. Prohlašuji, že citace použitých pramenů je úplná, že jsem v práci neporušila autorská práva (ve smyslu zákona č. 121/2000 Sb., o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů, v platném znění, dále též „AZ“).

Souhlasím s umístěním bakalářské práce v knihovně VŠPJ a s jejím užitím k výuce nebo k vlastní vnitřní potřebě VŠPJ.

Byla jsem seznámena s tím, že na mou bakalářskou práci se plně vztahuje AZ, zejména § 60 (školní dílo).

Beru na vědomí, že VŠPJ má právo na uzavření licenční smlouvy o užití mé bakalářské práce a prohlašuji, že s o u h l a s í m s případným užitím mé bakalářské práce (prodej, zapůjčení apod.).

Jsem si vědoma toho, že užít své bakalářské práce či poskytnout licenci k jejímu využití mohu jen se souhlasem VŠPJ, která má právo ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, vynaložených vysokou školou na vytvoření díla (až do jejich skutečné výše), z výtěžku dosaženého v souvislosti s užitím díla či poskytnutím licence.

V Jihlavě dne 19. 5. 2011

.....

Podpis

Obsah

Abstrakt.....	4
Abstract.....	5
Předmluva	6
Úvod.....	13
1 Historický vývoj Jihlavy	15
1.1 Vznik města.....	15
1.2 Stříbrná éra města (období rozmachu)	17
1.3 Vývoj Jihlavy ve 14. století.....	19
1.4 Jihlava proti Kalichu a v době poděbradské	22
1.5 „Velké“ šestnácté století	25
1.6 Doba pobělohorská.....	30
1.7 Období vlády Marie Terezie a Josefa II. a situace ve městě	37
1.8 Život ve městě od 1. poloviny 19. století do roku 1945.....	40
1.8.1 Situace v první polovině 19. století	40
1.8.2 Město a jeho vývoj v letech 1848 – 1918	41
1.8.3 Jihlava v období Československé republiky a protektorátu.....	44
1.9 Současnost – městské opevnění	46
2 Památková péče	47
2.1 Základní informace o památkové péči v České republice	47
2.2 Jihlava a památková péče od roku 1945	48
2.3 Situace ohledně památkové péče v Jihlavě – současnost.....	50

3	Brána Matky Boží.....	53
3.1	Historie brány Matky Boží.....	53
3.2	Současnost.....	54
4	Návrh na konání vzdělávacích akcí zaměřených na bránu Matky Boží.....	56
4.1	Cesta k poznání Jihlavy.....	57
4.1.1	Stanoviště č. 1.....	57
4.1.2	Stanoviště č. 2.....	59
4.1.3	Stanoviště č. 3.....	61
4.1.4	Stanoviště č. 4.....	62
4.1.5	Stanoviště č. 5.....	63
4.1.6	Závěr z ověření.....	64
5	Zapojení Jihlavy a brány Matky Boží do cestovního ruchu.....	65
5.1	Středem města k nejkrásnějším památkám Jihlavy.....	66
5.1.1	Popis trasy.....	66
5.1.2	Výklad poskytovaný průvodcem.....	67
5.2	Jednodenní výlety Vysočinou.....	82
6	Závěr.....	83
	Seznam použitých knižních publikací.....	85
	Internetové zdroje.....	86
	Seznam příloh.....	89

Seznam obrázků

Obr. 1 – Přepadení Jihlavy (1790)	22
Zdroj: http://ces.mkcr.cz/en/img.php?imgid=3812	
Obr. 2 – Barbakan před Brtnickou branou 1600	23
Autor – Gustav Krum	
Obr. 3 – Veduta Jihlavy Jana Willenberga	28
Zdroj: . http://es.wikipedia.org/wiki/Archivo:Jihlava_podle_Willenberga_konec_16_stolet%C3%AD.gif	
Obr. 4 – Odchod Švédů – v pozadí zničené město (1647)	32
Autor – Gustav Krum	
Obr. 5 – Bourání hradeb (1850)	39
Autor: - Gustav Krum	
Obr. 6 – Městské nádraží (1900)	43
Zdroj: http://galerie.zjihlavy.cz/jihlava-historicke-fotografie/mestske-nadrazi-1900.html#obsah	
Obr. 7 – Brána Matky Boží Jihlava	53
Zdroj: http://www.tic.jihlava.cz/	
Obr. 8 – Ježek západní	58
Zdroj: http://www.chovatelka.cz/svet-zvirat-clanek/jezek-zapadni-7	
Obr. 9 – Etiketa jihlavského piva Ježek (11°)	59
Zdroj: http://www.pivovar-jihlava.cz/	
Obr. 10 – Zvon Zuzana	60
Zdroj: http://oskrupka.sweb.cz/mista5.htm	
Obr. 11 – Obrázek se skrytým letopočtem	61
Zdroj: vlastní tvorba autora	
Obr. 12 – Znak města Jihlava	62
Zdroj: http://znaky.unas.cz/Jihlava.html	
Obr. 13 – Brána Matky Boží Jihlava	67
Autor: Blanka Příbylová	
Obr. 14 – Označení středu historického města	68
Autor: Blanka Příbylová	
Obr. 15 – Mariánský sloup, Jihlava	69
Autor: Blanka Příbylová	
Obr. 16 – Obchodní dům Prior, Jihlava	71
Autor: Blanka Příbylová	
Obr. 17 – Měšťanský dům č. 8, Jihlava	72
Zdroj: http://www.jihlava.cz/a-do-ulice-u-mincovny/g-2163/	

Obr. 18 – Kostel sv. Jakuba Většího, Jihlava	74
Zdroj: http://tic.jihlava.cz/vismo/o_utvar.asp?id_org=100399&id_u=43242&p1=1015	
Obr. 19 – Jihlavské opevnění.....	76
Zdroj: http://tic.jihlava.cz/vismo/o_utvar.asp?id_org=100399&id_u=43254&p1=1015	
Obr. 20 – Kostel Nanebevzetí Panny Marie	80
Zdroj: http://cs.wikipedia.org/wiki/Kostel_Nanebevzet%C3%AD_Panny_Marie_%28Jihlava%29	
Obr. 21 – Poutní kostel sv. Jana Nepomuckého na Zelené hoře	96
Zdroj: http://www.eu2009.cz/scripts/detail.php?id=2911&newsid=368&listid=11	
Obr. 22 – Bazilika sv. Prokopa, Třebíč.....	96
Zdroj: http://www.trebic.cz/unesco/journey.asp?journey_id=2&lang_id=1	
Obr. 23 – Židovská čtvrť, Třebíč	97
Zdroj: http://www.mesto-trebic.cz/zidovska-ctvrt.php	
Obr. 24 – Židovský hřbitov, Třebíč	97
Zdroj: http://www.mesto-trebic.cz/zidovsky-hrbitov.php	
Obr. 25 – Zámek Telč	98
Zdroj: http://www.mesto-telc.cz/historie-zamku.php	
Obr. 26 – Náměstí Zachariáše z Hradce, Telč	99
Zdroj: http://www.mesto-telc.cz/	
Obr. 27 – Hrad Roštejn, Třešť	100
Zdroj: http://www.rostejn.wz.cz/	
Obr. 28 – Muzeum rekordů a kuriozit	101
Zdroj: [36]	
Obr. 29 – Hrad Lipnice nad Sázavou.....	102
Zdroj: http://turistickyatlas.cz/vse/misto/6289_hrad-lipnice.html	
Obr. 30 – Státní zámek Náměšť nad Oslavou.....	103
Zdroj: http://www.vyletnik.cz/profil/zamek-namest-nad-oslavou/	
Obr. 31 – Barokní most Náměšť nad Oslavou.....	104
Zdroj: [43]	
Obr. 32 – Zámek Jaroměřice nad Rokytinou, letecký snímek z r. 2004.....	105
Zdroj: http://www.zamek-jaromerice.cz/	

Úvod

Vznik Jihlavy není přesně znám, ale podle všeho je pravděpodobné, že na levém břehu řeky Jihlavy stála osada, která se jmenovala Stará Jihlava a jejíž vznik je datován nejpozději od 12. století. Každý si tedy může spočítat, jak dlouho už Jihlava jako taková existuje a čím vším během své historie musela projít a kolikrát se změnit. Překonat boje, velké požáry, nemoci a podobné katastrofy. Samozřejmě tato práce nepojednává pouze o „černých“ dějinách Jihlavy, ale také o událostech, které ji dostaly do popředí a zájmu nejen jejího obyvatelstva. Jihlava svého času byla i hospodářskou velmocí. Práce pojednává o historii města a poskytuje čtenáři ty nejdůležitější informace o něm a to zejména ve spojení s bránou Matky Boží a hradebním systémem. Jelikož je ale historie města i jejího opevnění velice rozsáhlá, jsou v práci sepsány pouze informace týkající se těch nejdůležitějších okamžiků, které ať už pozitivně či negativně ovlivnily vývoj Jihlavy a jejího obyvatelstva. Historie je zpracovaná v obsáhlé kapitole a v jejím kontextu pojednávám také o opevnění města. Bráně Matky Boží je pak věnována celá další kapitola. V rámci teoretické části je dále řešena památková péče z hlediska celostátního i místního. Při tvorbě kapitoly o památkové péči v Jihlavě bylo čerpáno převážně z knihy Františka Hoffmanna – František Hoffmann devadesátiletý, který se touto problematikou zabýval a ve zmíněné publikaci zveřejnil své postřehy.

Jelikož se Jihlava může pyšnit několika krásnými památkami a dalšími objekty zájmu nám dochovanými z minulosti, cílem je vytvořit bakalářskou práci takovým způsobem, aby čtenář po jejím přečtení zatoužil po navštívení tohoto krásného města i celého kraje Vysočina. Podle mého názoru je nutné v současné době, kdy stále více převažuje zahraniční turistika nad tuzemskou, vytvářet takové podmínky a informační zdroje, které potenciálním návštěvníkům poskytnou vše potřebné k návštěvě památek, regionů a oblastí v rámci České republiky. Praktická část práce obsahuje zapojení města a brány Matky Boží do cestovního ruchu. Kraj Vysočina má právě v této oblasti vysoký potenciál a může svými památkami konkurovat i ostatním krajům. Vždyť se na jeho území nacházejí tři památky zapsané na seznamu světového kulturního dědictví UNESCO. V příloze jsou tedy uvedeny návrhy jednodenních výletů v rámci kraje Vysočina. V další kapitole v rámci praktické části je pak zpracován průvodce po

nejnavštěvovanějších památkách historického centra Jihlavy, jehož součástí je také prohlídka hradebního parkánu a brány Matky Boží. Tento průvodce je komentovanou prohlídkou po památkách městské památkové rezervace, která turistům poskytuje základní a nejzajímavější informace o městě a jeho historických objektech. Mimo základních informací obsahuje výklad poskytovaný turistům během prohlídky také např. pověsti, které by měly prohlídku obohatit. Další samostatnou kapitolu v rámci praktické části tvoří brána Matky Boží a její zapojení do vzdělávacích aktivit. V této kapitole je popsán vzdělávací program pro žáky druhého stupně základních škol, který byl pro ověření reálnosti uskutečněn.

Bakalářská práce je tedy průřezem fakty o Jihlavě a soupisem ucelených informací o jejím vývoji. V rámci praktické části pak obsahuje návrhy v oblasti zapojení Jihlavy a brány Matky Boží do cestovního ruchu a je zde vytvořen vzdělávací program.

1 Historický vývoj Jihlavy

1.1 Vznik města

Na první pohled nevládná, divoká krajina, buko-jedlové lesy, močály a podmáčené louky. To je původní vzhled krajiny, která dlouho nepřilákala nikoho, kdo by se chtěl v této oblasti trvale usídlit. V úplných počátcích sem zavedly kroky pouze např. lovce hledající dobrou kořist. Ani to se ale nedělo pravidelně. Lovci totiž vyhledávali spíše níže položená místa, kde se nacházela plodnější půda a lidé se zde i na tehdejší úroveň zemědělství dokázali lépe uživit. Historickými prameny a archeologickými nálezy je ale doložena obchodní stezka, která územím údajně vedla a procházela mezi Podunajím a středočeským Polabím. Jednalo se o obchodní stezku, která byla využívána již v době laténské a římské. Svým tvarem a průběhem připomínala středověkou Haberskou stezku. Důležitá pozice města na této stezce přispěla k jeho vývoji jako hospodářského, kulturního i vojenského centra. Stezku také často využívala vojska procházející z Moravy, Rakous nebo Uher do Čech či zpět. Blízké okolí Jihlavy se pak často stávalo místem, kde vojska rozkládala své ležení. Haberská stezka však nebyla nějak zvlášť moderně upravenou cestou, byla to pouze vyšlapaná stezka, která vyznačovala nejschůdnější překonání obtížného terénu a míst, kde se dala nejlépe přebrodit řeka. Překonání vodních toků totiž bylo v tomto období jednou z nejtěžších překážek. Trasa stezky se také v závislosti na počasí, mokru a změně terénu často měnila. V době zániku římského vlivu v Podunají a také v době stěhování národů se stezka přestala používat, ztratila svůj smysl a upadla v zapomnění. Podle historických pramenů se znovu začala využívat v roce 1101 a to od ústupu Oldřicha Brněnského a Litolda Znojemského před vojsky českého knížete Bořivoje II.

Ve druhé polovině 12. století a koncem 12. století docházelo k oživení stezky a to především její západní větve. Právě v místě, kde překonávala řeku Jihlavu, tedy kolem brodu, vznikla osada, která přejala jméno řeky. První připomínka týkající se této osady se objevila roku 1226. Jelikož se jednalo o osídlení na půdě patřící panovníkovi, je pravděpodobné, že zakladatelé jednali na jeho příkaz. Při osidlování hrály velkou roli náboženské pohnutky, a proto první stavbou byla svatyně s farními právy. Osidlování také velice prospěla existence želivského kláštera na české straně a třebíčského kláštera

na moravské straně. Osada se nacházela ve střední části Českomoravské vrchoviny a rychle získávala na atraktivitě a stala se východiskem vnitřního procesu osidlování. Dále docházelo k ustavení Jihlavy správním centrem statku patřícího panovníkovi a farního obvodu.

Vlastní ves se tedy nejspíš rozkládala na levém břehu řeky směrem k dnešnímu hlavnímu nádraží. V jejím středu se nacházela tvrz a farní kostelík sv. Jana Křtitele, jehož některé části se dochovaly dodnes. Tento kostelík byl spojen s hospicem a hřbitovem. Na základě zasvěcení kostela je pravděpodobné, že zakladateli byli zřejmě členové jednoho z militantních řádů, nejspíš johanité. Prvním držitelem patronátu kostelíka byl ale podle listiny z roku 1233 řád německých rytířů. Tato pergamenová listina je také prvním dokumentem dokládajícím existenci vsi. Podle ní řád německých rytířů ves opustil a přišli želivští premonstráti. Tato událost se stala jedním z mezníků ve vývoji Jihlavy. Duchovními správci Jihlavy se totiž na dlouhou dobu stali příslušníci premonstrátského shromáždění želivského a dále také nástupnického konventu strahovského. V roce 1234 (tedy o rok později od vystavení Listiny biskupa Roberta) je Jihlava darována a není již majetkem panovníka. Moravský markrabě Přemysl totiž Jihlavu i s mýtem a dalšími obcemi věnoval nově založenému cisterciáckému klášteru Porta Coeli v Předklášteří. Situace, která zásadně změnila život celého kraje, se odehrála v roce 1240. V prosinci tohoto roku se zboží vrátilo zpět do rukou panovníka. Tato vlastnická změna byla způsobena odkrytím vydatných stříbrných rud.

Stříbrnou horečkou byl odstartován prudký rozvoj Jihlavy a zvyšování počtu jejích obyvatel. Na místě, kde žilo několik desítek obyvatel, se během několika let usídlily stovky a stovky lidí. Ti se intenzivně snažili o těžbu stříbra. Je logické, že se objevily potřeby, které až do té doby nebyly nutné. Lidé se neobešli bez nástrojů, dřeva, vody a v neposlední řadě také bez obydlí, obuvi, šatstva a jídla. Postupně tedy docházelo k založení nového sídliště, které se rychle stalo středověkým městem. Nazývalo se královské horní město Nová Jihlava a nacházelo se na náhorní plošině jižně od původní vesnice. Ta totiž kvůli nevhodnému terénu neumožňovala přílišné rozšíření. Zatímco původní obyvatelé Jihlavy byli české národnosti, převážná většina hornických kolonistů přicházela z německy mluvících zemí. Jejich přílivem byla vyvolána zásadní změna v národnostním složení obyvatelstva. Rapidní nárůst počtu německy mluvících obyvatel vyvolal postupnou změnu na jihlavskou německou enklávu (území uvnitř jiného území).

1.2 Stříbrná éra města (období rozmachu)

Po polovině 13. století se v Jihlavě již nacházely tři raně gotické chrámy a dva kláštery. Jednalo se o minoritský klášter s kostelem Nanebevzetí Panny Marie, dominikánský klášter s kostelem Povýšení sv. Kříže a chrám Sv. Jakuba (od roku 1257 farním). Městu také dominovalo mimořádně velké tržiště, které měřilo 3,6 hektarů a od 60. let 13. století bylo lemováno kamennými patricijskými paláci, které, samozřejmě ve změněné podobě, můžeme dnes vidět např. na Masarykově nám. č. 1, 4, 7, 31, 39, 66.

Od roku 1270 byla Jihlava druhým největším a nejvýznamnějším městem království a výstavba zde byla regulována nejstarším stavebním řádem českých zemí. Prudký rozvoj města podněcený těžbou stříbra zaručoval rychlý nárůst jeho bohatství a vyvolal potřebu zvýšení ochrany vůči nebezpečí číhajícímu zvenčí. To mělo podobu jak lapků, tak i rytířů dychtících po boji a zbohatnutí. Strategická poloha města ochraně velice pomáhala. Na východní straně totiž bylo město chráněno prudkým srázem se Stonařovským potokem (dnes říčka Jihlávka), a na jižní straně mírnějším srázem a Koželužským potokem. Málo chráněna byla severní a západní strana města. To se samozřejmě vzalo zřetel při stavbě opevnění, které bylo na těchto místech zesílené. Z historických pramenů je doložena existence hradebního systému, který dopomohl Jihlavě k přízvisku nedobytné pevnosti. Je také velmi pravděpodobné, že první opeňovací práce byly zahájeny již na konci 13. století. Pravděpodobně se jednalo o stavbu hlavní hradby a parkánové zdi s příkopem a věžemi. V tomto období byla ve městě také postavena mincovna a špitál. Opevnění města mělo tedy ochránit i již zmíněnou mincovnu, která byla velmi významnou stavbou společně s různými druhy skladů, ve kterých se nacházelo zboží vysoké hodnoty. Správu města v této době zajišťoval rychtář. Prvním rychtářem se stal v roce 1268 Jindřich Pecherol. Rozvoji ekonomiky významně dopomohla značná privilegia, kterými se mohlo město pyšnit. Jednalo se např. o právo skladu z roku 1269, které městu udělil Přemysl Otakar II. Originální listina dokládající tuto událost je umístěna v jihlavském archivu. Dne 26. 8. 1278 na Moravském poli zemřel Přemysl Otakar II. a opět se projevilo silné postavení Jihlavy. Po jeho smrti, v lednu roku 1279, došlo k dynastickému spojení Přemyslovců a Habsburků v důsledku svatby Václava a Anežky, potomků Přemysla Otakara II. s dětmi vítěze bitvy Jitkou (Gutou) a Rudolfem ml.

Stříbrná éra města tedy dopomohla ke slávě a ekonomické moci českým panovníkům Václavu I. a Přemyslu Otakaru II. Tím byla roku 1260 provedena mincovní reforma, kdy jedním z přínosů byla ražba mincí, tzv. brakteátů a moravských denárů. Nyní se také Jihlava stala „prvním báňským městem“ a to nejen díky rozsáhlým dolům, ale především díky hornímu právu a provozování báňsko-soudní praxe. Přízvisko „báňské město“ si Jihlava udržela po následující dvě staletí.

O Přemyslu Otakaru II. je možné mluvit i v souvislosti s rozvojem opevnění města. Vydal totiž roku 1270 privilegium, na jehož základě byly bořeny nepotřebné domy ve městě a další zástavba podléhala schválení měšťanů. Dále existuje ještě listina z formulářové sbírky král – Přemysl Otakar II., jejíž vznik není znám. Podle ní král několika městům odpustil berni a clo na dobu čtyř let. Během nich se měla města zabývat především opravou a zdokonalením městského opevnění. V rámci těchto čtyř let pravděpodobně Jihlava získala příkop, hradební zeď a parkán a byly znovu postaveny věže a opraveny původní hradby.

Na přelomu 30. a 40. let 13. století dochází k další vlně kolonizace v důsledku nejbouřlivějšího vývoje v oblasti těžby stříbra. Zde se již mluví až o tisících příchozích kolonistů opět především z německy mluvících zemí. Nešlo již ale pouze o hornické kolonisty a ani o ty, kteří mířili přímo do jihlavského horního města. V této době již přílivy mířily i do bližších a vzdálenějších vsí kolem města. To vedlo k zakládání nových vsí a k opětovnému osidlování starších vesnických sídlišť. 40. – 80. léta 13. století jsou označována za dobu největšího rozkvětu jihlavského stříbrného hornictví. V tomto období totiž těžba pravidelně a velice dobře plnila panovnickou pokladnici a vedla k rapidnímu rozmachu vlastního města. Ve druhé polovině 13. století byla totiž jihlavská horní oblast jednou z nejbohatších nalezišť v Evropě a těžilo se v širokém pásu kolem města. Např. na katastrech dnešních obcí Bílý Kámen, Bradlo, Horní Kosov, Hybrálec, Kosov, Pístov, Popice, Rantířov, Rounek, Staré Hory, Studénky, aj. i na území dnešní Velké Jihlavy (údolí Koželužského potoka, na Kalvárii, na Velkém Heulose, atd.). Jihlava se v tomto období pyšnila pozicí na vrcholu jak po stránce ekonomické a právní, tak i architektonické a technické.

V závěru 13. století, především v 80. letech, ale dochází k technickým a přírodním problémům a částečnému vyčerpání dolů. Proto po roce 1290 předešel v oblasti

hornictví Jihlavu kutnohorský revír a v důsledku toho musela být roku 1300 přenesena jihlavská mincovna do Kutné hory. Touto událostí skončilo nejdynamičtější období historie města v oblasti dolování. Na nalezištích u Jihlavy se v docela velkém rozsahu ale těžilo dál a to až do poloviny 14. století. Problémy se ale odstranit nepodařilo a naopak ještě přibýly další. Roku 1328 postihlo jihlavské doly ničivé zemětřesení doprovázené zátopami, které se ještě v ničivějším dopadu opakovaly znovu roku 1376. Těžbu se i po těchto ničivých událostech podařilo obnovit, ale již ne v tak velkém rozsahu. Definitivně těžbu stříbra ukončil až začátek husitských válek v roce 1420. Tento rok a dalších deset následujících let byly na válečná střetnutí opravdu bohaté, ani v této době ale dolování neustalo úplně. V klidnějších obdobích stále docházelo k několika pokusům o obnovení těžby a hornictví.

1.3 Vývoj Jihlavy ve 14. století

Počátek 14. století byl pro město opravdu bouřlivým obdobím, kterému odolalo především díky svému již stabilnímu postavení v oblasti hospodářství i politiky. Muselo odolávat oslabení centrální moci a také následné anarchii. Příliv obyvatelstva logicky stagnoval a Jihlava se v pomyslném žebříčku nejlidnatějších měst na Moravě propadla na konci 14. století až za Brno, Olomouc a Znojmo. K lepšímu se ale měnil vzhled města. V důležitých ulicích a na náměstí se začaly objevovat kamenné domy stavěné i střední měšťanskou vrstvou. Město si zajistilo přízeň Lucemburků a nová získaná privilegia přispěla k dalšímu všestrannému rozvoji. Jednalo se např. o osvobození města od řady daní a poplatků Janem Lucemburským z let 1323 a 1331, potvrzující a rozšiřující městská práva a svobody z let 1345, 1347, 1359 aj., odpuštění daní na 5 let po obrovském požáru města apod. Všichni Lucemburkové se totiž snažili zajistit si přízeň Jihlavy, protože i přes všechny události, které její stabilitou otřásaly, byla stále mocným městem. Již zmíněnému ničivému požáru roku 1353 neodolaly poslední zbytky dřevěné zástavby. Obnova města a přestavby zásadně změnily jeho vzhled. Nové domy byly převážně gotické a stavěly se většinou do patra. Završené byly vysokými gotickými štíty. Požár také pohltil velkou část městského archivu včetně několika městských knih. Jejich nová obnovená řada byla znovu vystavena až v roce 1359 a je základním a hlavním pramenem v objasňování historie Jihlavy. V dalším desetiletí

následujícím po požáru se v Jihlavě objevila morová epidemie. Tyto dvě nemilé události se zde poté střídaly celý středověk.

V období konce 14. století se součástí městské rychty stala radnice a síla měšťanstva zde byla doložena dědičným držením rychty z roku 1373 jihlavskou patricijskou rodinou Pilgramerů. Nyní se také objevil nový fenomén, kterým bylo zakupování okolních vsí, jejich dílů či půdy. Hlavním zdrojem ekonomické síly se stalo řemeslo a dálkový obchod. V neposlední řadě se objevoval a stále více rozvíjel řemeslnický stav, jehož členové se sdružovali do cechů, které se postupně stávaly důležitějšími a důležitějšími. V roce 1349 se objevila např. zmínka o cechu soukeníků.

Mezníkem z historie Jihlavy 14. století byla dále existence židovské obce, která vznikla dne 15. 8. 1345 z příkazu moravského markraběte Karla. Židovská komodita zde existovala osmdesát let a rozkládala se kolem Židovské ulice. Židé si rychle postavili svoji vlastní synagogu a školu a měli i svého učitele. Působení Židů ve městě mělo velký význam pro jeho rozvoj v oblasti řemesla a obchodu. Jejich vliv totiž zásadně přispěl k velkému hospodářskému rozvoji 70. a 80. let tohoto století. Židovská dovednost obchodovat byla pozoruhodná a díky ní stále rostly pohledávky u jihlavských obchodníků. To vedlo k posilování nenávisti k Židům a k postojům proti nim. Karel IV. a ostatní panovníci však stáli za nimi a tyto jevy se snažili minimalizovat a odstraňovat. Takovou vůli ovšem přestal v roce 1423 projevovat nový vládce Moravy Albrecht Rakouský. S jeho nástupem se situace zásadně změnila a pod záminkou spojenectví s husity dal Albrecht Židy v roce 1425 vyhnat z města.

O kulturní vyspělosti Jihlavy není pochyb. Kdyby v ní i přesto ale někdo nevěřil, je řada skvostů, které toto tvrzení dokazují. Jedním z nich je např. tzv. Přemyslovský kříž, který vznikl před rokem 1320. Pochází z dominikánského kostela (dnes kostel Sv. Ignáce) a jedná se o velice naturalisticky pojatou plastiku ukřižování Ježíše Krista. Na tom samém místě je také k vidění pieta, jejíž vznik se datuje kolem roku 1400. Další působivou památkou této doby je také vrcholně gotická plastika Sv. Kateřiny z počátku 15. století řadící se mezi tzv. krásné české madony. Ta je umístěna v kostele Sv. Jakuba. Z oblasti výtvarného a malířského umění je nutné zmínit fragmenty na klenbě minoritského kostela. Kulturní vyspělost také dokazují iluminované právní knihy pocházející z počátku 15. století dokazující velice vysokou úroveň knižní malby.

Nejpozoruhodnější knihou je tzv. Gelnhausenův kodex A, ve kterém se poprvé objevil jihlavský městský znak. Ten má tvar čtverce se štítem. V prvním a čtvrtém poli se na červeném poli nachází stříbrný český lev a v druhém a třetím stříbrném poli kráčí červený ježek. Kodex obsahoval také mnoho iluminací znázorňující české a moravské panovníky od Václava I. až po markraběte Jošta.

Na konci 14. století docházelo k prohlubování majetkových rozdílů a také ke sporům mezi bohatým městem a jeho vedoucí vrstvou a okolní šlechtou. Situace se vyvíjela tak, že si mnohokrát šlechta musela půjčovat u měšťanů a zadlužovala se. I jejich vlastní vinou se měšťané stávali bohatšími a bohatšími a šlechta se s tím neuměla smířit. Jelikož ztrácela své statky a přicházela o své bohatství, opakovaly se útoky právě na měšťanské věřitele. Tyto spory vrcholily v posledním desetiletí 14. století, kdy se moravské stavy rozdělily na dva tábory. Jeden stál za markrabětem Joštem a druhý za Prokopem. Jednalo se o sourozence, kteří se uchýlili k bratrovražedným bojům pokračujícím i v prvních dvou desetiletích následujícího století. Co se týče zájmu obyvatel vůči markrabatům, bohatá Jihlava upřednostňovala Jošta a stála za ním a Prokopa preferovala okolní šlechta. Neustále spory mezi bratry ovlivňovaly nejen obyvatele města, ale také situaci ohledně dálkového obchodu. Jeho postižení vyvrcholilo zhroutilím bankovních domů, např. bohatého patricije H. Adama v roce 1419. 19. února roku 1402 došlo k útoku na město skupinou šlechticů pod vedením Zikmunda Křižanovského z Rokštejna. Útok byl proveden pod záminkou uvěznění neplaticího dlužníka Heřmana z Bukové. Byl však v prostoru minoritského kláštera odražen a později na památku vítězství byla na epištolní straně kněžiště tohoto kostela vytvořena freska. Ta zachycuje a oslavuje záchranu města a vypovídá o celém vítězném dramatu. Jedná se také o nejstarší vyobrazení města v českých zemích. Z fresky je velice dobře patrné opevnění města, které tvoří dva hradební pásy zpevněné velkými válcovými a hranolovými baštami. Na malbě je vyobrazen i zmíněný minoritský klášter, který opevnění zesiloval. Dominantou fortifikace jsou tři nejmohutnější věže bran, Špitálské, Brtnické a Panenské. Panenská brána je dnes známá pod názvem brána Matky Boží a na fresce je vyobrazena v parkánové hradební zdi. J. J. Marza vytvořil kopii této velmi ceněné fresky, kterou však autor neztvárně přesně a objevují se zde chyby. Jsou na ní však lépe vidět věže Tkalcovská, Katovská, Poloviční a Saská. Tři mohutné brány zmíněné výše jsou zde doplněny o dvě menší,

Českou a Křížovou, které jsou však ztvárněny pouze náznakem. Z historických pramenů je doložena existence vodního příkopu na některých stranách hradeb a také opatření velkých bran složitými barbakány.



Obr. 1: Přepadení Jihlavy (1790) – kopie fresky, autor: J. H. Marzy

1	Hlavní hradební zeď	8	Brána Brtnická
2	Špitálská brána	9	Tkalcovská věž
3	Křížová brána	10	Parkánová zeď
4	Kostel sv. Kříže u dominikánského kláštera	11	Minoritský klášter s kostelem
5	Farní kostel sv. Jakuba Většího	12	Brána Matky Boží
6	Česká brána	13	Dolní kašna a jezdec na koni
7	Věž katovská	14	Horní kašna s pijícím dobytčetem

[8]

1.4 Jihlava proti Kalichu a v době poděbradské

Propracovanost a dokonalost hradebního systému se projevila především v období husitské revoluce. V této době stále docházelo k vylepšování městského opevnění. Obléhací metody nepřátel byly totiž stále dokonalejší a objevovaly se také nové těžké palné zbraně. Nyní se také objevily první náznaky budoucí bastionové soustavy v podobě předsunutých opevnění před klasickým hradebním systémem. V tomto období

musely hradby odolávat četným útokům a pokusům o dobytí a obléhání. Jihlava se přiklonila na Zikmundovu stranu a to z několika důvodů. Šlechtičtí protivníci se totiž připojili k husitskému táboru, což logicky nasměrovalo měšťany k jejich odpůrcům. Neméně důležitou pohnutkou měšťanů k připojení k Zikmundovi byla také jazyková izolace města od okolí, které mluvilo česky. Mezi další příčiny patřily méně napjaté vztahy k církvi, proniknutí nejsilnějších jedinců ze střední vrstvy mezi patriciát a uklidnění vnitřních poměrů po vzbouření v roce 1391. Jednoznačné připojení k Zikmundovi bylo definitivně potvrzeno roku 1420, kdy se podílela Jihlava i s dalšími moravskými městy na tažení proti Praze. Jelikož se pověst Jihlavy jako nedobytné pevnosti rychle šířila, přivolala za její zdi mnoho uprchlíků hledajících azyl a dále také křižáky i samotného císaře. Dá se říci, že za vlády Albrechta vládl ve městě klid až do



Obr. 2: Barbakan před Brtnickou branou 1600

konce husitských válek. Během nich se město několikrát bránilo útokům a stále potvrzovalo sílu a nedobytnost svého opevnění. Během těchto útoků však došlo k několika poškozením, které se město v dalších letech (po roce 1427) snažilo odstranit. K uklidnění situace došlo 5. 7. 1436 vyhlášením tzv. basilejských kompaktát. Jejich vydáním bylo ukončeno revoluční období a v následujících týdnech se objevovala jednání o konečném narovnání mezi císařem a představiteli české strany. Ke

slavnostnímu přijetí Zikmunda za českého krále pak došlo 14. 8. 1436. Roku 1438 katolická šlechta v Jihlavě přijala za českého krále Zikmundova zetě Albrechta. Město bylo však i po porážce husitství zmítáno nepokoji a vstupovalo do nových bojů a válek. Jejich následkem bylo velké poškození města a zmizení předměstí a Staré Jihlavy. K uklidnění situace došlo teprve roku 1478 uzavřením míru olomouckého a ve větší míře potom roku 1486 setkáním panovníků ve městě.

Válečná střetnutí a boje Jihlavu samozřejmě negativně ovlivnily. Velice těžce byla poškozena předměstí i vnitřní město. Byla však potvrzena nedobytnost městského opevnění obvyklými prostředky. Cestou k úspěšnému obležení města mohlo být pouze dlouhodobé obléhání, které postupně vyústilo k hladovění či vnitřnímu rozkladu. Je patrné, že za podobných válečných tažení musela opevnění města velice trpět a být poškozena. Nutností tedy byly složité a důkladné opravy. S velkou pravděpodobností dodnes dochované části jihlavského opevnění pocházejí právě z této doby. Tato část kamenného opevnění navazovala na starší základy a v dalších dvou stoletích byla rozšiřována a zdokonalována. Znakem zdokonalení bylo např. obohacení bran barbakany, stavba tzv. polovičních věží a nízkých půlválcových věžiček v parkánové zdi. Zmínit lze např. jádro barbakanu Brtnické brány z 15. století. Části z jeho rozvinutého pozdějšího vzhledu byly zničeny teprve v 50. letech 20. století a byly vytvořeny teprve v 16. a 17. století.

Válečné události však vývoj města nezastavily. I dál se rozvíjelo jak v oblasti hospodářské, tak i umělecké a kulturní. Roku 1425 byla zakoupena pro účely radnice budova na východní straně horního náměstí, ve 30. letech 15. století byl do té doby jednověžový chrám sv. Jakuba opatřen druhou věží a v poslední čtvrtině tohoto století vznikla většina uměleckých děl. Za zmínku stojí např. malba „Majestas Domini“ v minoritském kostele.

1.5 „Velké“ šestnácté století

Po století třináctém bylo právě toto století dalším zlomovým obdobím, které Jihlavě pomohlo dostat se ještě blíže vrcholu ve svém vývoji, ne-li na vrchol samotný. V 16. století se totiž město dostalo, co se týče středověkého vývoje, na úplnou špičku. Můžeme mluvit i o tom, že v jeho průběhu se město mohlo rovnat dokonce i nejen českým, ale také středoevropským městům. Dosáhlo také úspěchů v oblastech ekonomických, společenských a kulturních, o kterých si v minulých stoletích mohlo nechat pouze zdát a které se již neobjevily ani ve stoletích následujících. Jak to už ale v životě bývá, nepostihly město v této době pouze šťastné a do popředí ho posouvající okamžiky, ale také řada katastrof, se kterými se horko těžko vyrovnávalo. Jedná se například o morové epidemie v letech 1507, 1520, 1541, 1571, 1574 a 1597 a také ničivé požáry. Např. při požáru roku 1513 shořel klášter, Křížová a Špitálská ulice, Špitálská brána, dva barbakany, dva padací mosty, tři bašty a jedenáct domů na předměstí. Nejničivějším z nich byl však požár v květnu roku 1523, který je dodnes znám jako největší katastrofa v historii města. Požáry samotné, jejich následky a také pozdější opravy zásadně změnily vzhled města. Zatímco se renovace v první polovině 16. století nesly především ve stylu pozdní gotiky, 50. léta se již vyznačovala renesancí.

Dalším neštěstím, které město potkalo a mělo ničivé důsledky, bylo protržení rybníka Lukáš a následně dalších třinácti rybníků ležících v těsné blízkosti. Při této události přišlo o život 32 lidí. Následovaly velké nepokoje a spory mezi chudinou a městskou radou, která měla rybníky na starost. Spory se stále stupňovaly, až nakonec došlo k velkému shromáždění chudších obyvatel města v kostele Matky Boží, kde byl uzavřen spolek. Ten působil proti městské radě a jeho členy se staly čtyři osoby z řad přítomných. Ani v závislosti na snahách městské rady, se však nedařila situace ve městě uklidnit a jeho obyvatelé se rozdělili na dva „tábory“ – městskou radu a obec. Došlo tedy k jakémusi dvojvládí, které bylo vyřešeno teprve zásahem Ludvíka Jagellonského, který roku 1524 vydal reformu městské správy. Na jejím základě byly vytvořeny tři střídající se městské rady, kde byli nejčteněji zastoupeni řemeslníci.

Další událostí, která ovlivnila rozvoj města, byla účast v prvním protihabsburském odboji v roce 1549. Tato účast byla potrestána Ferdinandem I. jakousi daní z piva, která se nazývala dědičný pivní groš. Jednalo se o to, že z každého sudu piva, musela být

odvedena daň. Jednalo se však pouze o jakýsi provizorní trest. O tom hlavním se jednalo ještě další dva roky. Během tohoto neklidu byl opravován hradební systém a přestavovány hlavní brány. Povinnost pivního groše městu odpadla teprve roku 1575. Od roku 1526 tedy vládnu Habsburkové počínaje právě Ferdinandem I., který se do historie Jihlavy zapsal nejen negativně, ale také pozitivně. A to zejména v lednu roku 1527, kdy bylo město jednou ze zastávek na jeho korunovační cestě do českých zemí. Panovníka doprovázela jeho manželka Anna Jagelonská a strávili ve městě dva dny. Poté král překročil za městem most na půdu českého království a složil zde slib dodržování zemských svobod. Jako vzpomínku na tuto událost zde byl roku 1565 postaven památník královské přísahy, který je dodnes jednou z pamětihodností města.

I přes všechny destruktivní události město v 16. století vzkvétalo. Např. roku 1505 městská rada odkoupila městskou rychtu. Tím se dostala na výši a získala převahu v řízení města. Dále také docházelo k rozšiřování panství. Koncem 16. století již Jihlava vlastnila 3 městečka a 57 vesnic. Postupně vznikající panství tedy bylo velkým zdrojem peněz. Nebylo však tím hlavním výnosem. Tím byla především řemeslná výroba na velmi vysoké úrovni. V této době se totiž především soukenictví stalo nejvýznamnějším výrobním oborem. Toto dokazovalo působení Jihlavy jako střediska soukenictví v celé střední Evropě. Jihlavští soukeníci byli známí výrobou zvláště jemných druhů sukna. Roku 1595 se objevil na trhu nový druh vyrobený panem Dobronerem. Jednalo se o zvlášť jemné sukno, které výrobce nazval Boy. Tento nový speciální druh sukna se začal vyvážet do mnoha zemí Evropy a významně přispěl k rozvoji soukenictví ve městě. V době největší prosperity bylo v oblasti soukenictví zaměstnáno kolem šesti set mistrů, kteří roku 1591 založili tzv. soukenickou kompanii. To byla velká obchodní společnost, která značně ovlivnila výrobu a svými zásadami a působením předběhla dobu. Jejím cílem bylo především regulovat dominantní postavení kupců se sukнем. Společnost totiž sama sukno odkupovala od výrobců a ukazatelem pro cenu, kterou jim zaplatila, byla kvalita. Toto zboží pak dostalo pečeť společnosti, která byla známkou nejvyšší jakosti jihlavského sukna. Kompanie však ve městě dlouho nepůsobila. Roku 1602 došlo k jejímu zániku. Dalšími z řemesel, která Jihlavě přinesla věhlas i za hranicemi, jsou např. kloboučníci, zlatníci, sladovníci, cínaři, aj.

Na konci 16. století se také znovu začalo rozvíjet dolování stříbrné rudy a šlo o druhý rozkvět jihlavského stříbrného hornictví. Opětovný rozvoj dolování byl zásluhou zájmu

císaře Rudolfa II., který po drahém kovu toužil a jak už to bývá, permanentně ho neměl dostatek. Začal tedy důlní podniky a samotnou těžbu stříbra podporovat. Začalo se znovu těžit ve starých dolech, ale zahájily se také práce na nových nalezištích u Rančířova, Helenína, Malého Beranova, Hybrálce, Bukovna a jiných. V této nové éře se dolováním dostali horníci až do více než stometrových hloubek. Bylo tedy nutné opatřit lepší a zejména dokonalejší těžební technické vybavení. Např. v dole na Kunšachtě u Rančířova se dolovalo v hloubce 112 metrů a byl zde využíván vodotěžební stroj. Výnosnost dolování byla značná a proto Jihlavští 15. prosince 1603 uctili Rudolfa darováním sedmikilogramového stříbrného koláče. Ten mu věnovali všechny tři městské rady a byl na něm vyražen ježek jako symbol města. Jak je patrné, zvyšuje se zájem o dolování a mezi důlní podnikatele se zařadil např. Štubík z Königstejna, Šmilauer ze Smilova, Neumayer z Winterberku a mnoho dalších. Jelikož ani městská rada nemohla zůstat v pozadí, stala se podílníkem.

V pozadí všech proměn města se jihlavští měšťané vzdali katolictví a přijali nové náboženství. Jejich smýšlení „upravil“ ke svému obrazu kazatel Pavel Sperát, který ve městě působil od roku 1522 do roku 1523, tedy necelé dva roky. Jihlava se na základě jeho kázání stala východiskem pro šíření luterské reformace. Společně s touto novou ideologií přichází do země také humanismus a nový umělecký styl – renesance.

Renesanční Jihlava po polovině 16. století se stala jedním z nejkrásnějších měst té doby. Dodnes můžeme obdivovat impozantní kryté dvory, které byly stavěny především v domech soukeníků a byly místem pro kontrolu a nabídku jejich výrobků. Dochovaný krytý dvůr je k vidění např. v domě č. 57 na Masarykově náměstí. Je zdobený freskou s Metuzalémem, patronem soukeníků. Dalším místem, kde můžeme obdivovat krásu krytého dvora je dům číslo 58 rovněž na Masarykově náměstí. Domy se v té době zdobily vysokými lombardskými štíty, atikami (brána Matky Boží) a portály. Fasády se pokrývaly freskovými dekory. Těch se bohužel do současnosti moc nedochovalo, ale můžeme je vidět např. na Masarykově náměstí 4, 31 a 40. Za jednu z nejvýznamnějších renesančních památek je považována výzdoba interiérů jihlavských domů (např. Masarykovo náměstí číslo 40, 41, 58, 66). Renesančních úprav se dočkal také kostel sv. Jakuba, který byl roku 1599 obohacen o půvabnou křtitelnicí a roku 1563 byl do požárem poškozené jižní věže umístěn zvon Zuzana. Ten váží téměř 7100 kg a je druhým největším zvonom na Moravě. Důležitou památkou, která se dochovala do

současnosti, je také obraz Jihlavy od Jana Willenberga. Ten vznikl někdy před rokem 1593 a dokládá tehdejší stav a vzhled jihlavského opevnění. Na obraze je zachycena např. brána Matky Boží a úsek hradeb spojující ji s Brtnickou bránou pod kostelem sv. Jakuba. Dále na něm můžeme obdivovat hlavní hradební zeď se siluetou Tkalcovské věže a dvěma baštami. Parkánová zeď byla podle tohoto díla zpevněna valem a hradebním příkopem zesíleným třemi vížkami a dvěma kamennými baštami. Na obraze jsou zobrazeny tři brány a všechny již byly obohaceny mohutnými barbakany. Výše zmíněný přechod k bastionové soustavě dokládají také např. bašty předsunuté před hradební systém. Tento obraz (dřevoryt) je jedním z mála pramenů, které dokládají tehdejší vzhled městského opevnění.

Humanisticky a renesančně smýšlející měšťané kladli v 16. století velký důraz na školství a samotné vzdělávání. Ve městě působila městská škola, na jejíž úspěchy a dobrou pověst navazuje založení latinského protestantského gymnázia roku 1561.



Obr. 3: Veduta Jihlavy Jana Willenberga, konec 16. století

Toto gymnázium bylo prvním na dané úrovni (polouniverzitní) na Moravě. Výuku na tomto gymnáziu absolvovaly desítky našich i cizích předních humanistů.

Jihlava se mohla pyšnit i ojedinělým pěveckým tělesem, které zde vzniklo v roce 1571 a bylo nejvýznamnějším kulturním počinem města 16. století. Toto těleso se nazývalo

Bratrstvo mistrů pěvců a působilo s malou přestávkou až do roku 1621, kdy byl zpěv přehlušen událostmi třicetileté války.

Definitivní konec jihlavského „Velkého století“ se dostavuje po porážce na Bílé hoře 8. 11. 1620, kdy se Jihlava připojila k povstání českých a moravských protestantských stavů proti Ferdinandu II. V tomto boji byly bohužel stavovské strany poraženy a pro Jihlavu touto událostí skončilo období největšího rozkvětu.

Válečné události konce 16. století vynesly na vrchol zájmu opět opevnění města a bylo zapotřebí hradby zdokonalit a zesílit tak, aby mohly odolávat potenciálním útokům, které městu hrozily. Např. po roce 1594, kdy dobyla turecká vojska pevnost Ráb, se na opevňovacích pracích podílelo téměř 1000 lidí a to denně. Šestnácté století bylo jakýmsi mezníkem ve vývoji opevnění a přechodným obdobím, kdy se od klasického opevnění přecházelo k bastionovému systému. Na konci tohoto století docházelo k zesilování a zdokonalování kamenných hradebních zdí, bran a věží a dále také docházelo k rozšiřování předbraní. Postupně však věhlas Jihlavy jako pevnostního města upadal. Důvodem bylo především to, že se začalo ukazovat, že existující druh a stav opevnění města již není schopný natolik odolávat novým zbraním a dobývacím technikám jako dřív. Dobývací technika se totiž rozvíjela o dost rychlejším tempem než techniky obranné. Kamenné hradby se tedy ukázaly jako zastaralé a ne již úplně schopné obrany a dokonce, že při útoku odlétávající kusy kamene ohrožovaly obránce. Jak bylo již řečeno výše, obranu města usnadňovala i jeho poloha. Na jižní a východní straně se nacházel velmi obtížný terén, který šlo obvyklými cestami zdolat jen velmi stěží. Avšak rozvoj dobývací techniky tuto situaci změnil a neprostupnost terénu již nebyla překážkou. K dobývání totiž mohlo být využito dělostřelecké palby z protilehlých svahů, tudíž se jižní a východní strana města staly tou nejohroženější částí. Na rozvoj dobývacích technik tedy musel být brán ohled při opravě a zdokonalování městských opevnění. Kamenné hradby již nahrazovala zemní opevnění, jejichž budovatelské zásady utvářely tzv. bastionovou soustavu, jejíž první fáze probíhala i v počátku 17. století. Důležitým mezníkem ve vývoji opevnění byl vpád Bočkajův v roce 1605, který byl začátkem četných válečných bojů a střetnutí. Město tedy bylo více ohroženo a došlo ke zneprístupnění (zazdění) Brtnické a Špitálské brány. Do města se tedy v tomto období dalo dostat již pouze bránou Matky Boží a dvěma menšími branami – Českou a Křížovou. Na brány byla umístěna dvě děla a na bašty dvojhákovnice.

Špitálská brána pak byla obohacena o nové opevnění, které bylo vytvořeno před ní a dostalo název „Kočka“. To bylo jedním z prvních úspěšných prvků vznikající bastionové soustavy. Po bezprostředním ohrožení Pasovskými v roce 1611 byly při úpravě opevnění využity další nové prvky. Jednalo se např. o místa, která sloužila lidem z předměstí jako úkryty a pro každé předměstí zde bylo vybudováno jedno. Je zřejmé, že tyto kryty byly stavěny v blízkosti bastionů a byly nazývány tzv. poternami. Byly však víceúčelové a mimo bezpečnostního účelu sloužily také k výpadům. Do Jihlavy v této době pronikla nová francouzská terminologie, která změnila název kamenných bašt, které byly včleněny do parkánových zdí, na název rondely. Na nich měly údajně působit strážní oddíly. K rondelům pak byly postupně přistavovány malé můstky. Za nejslabší místo hradeb byla považována jejich první čtvrtina naproti tzv. Heulosu.

1.6 Doba pobělohorská

Zlomovým okamžikem počátku této doby byla, jak napovídá název kapitoly, bitva na Bílé hoře. Po ní byla Jihlava nucena vzdát se 11. 12. 1620 císařskému plukovníku Rudolfo Teuffenbachovi a hned den na to bylo město obsazeno saským vojskem. Kapitulace města byla zapříčiněna nedostatkem obránců. I když městské opevnění bylo na dobré úrovni, bez dostatku bránících vojáků by město nedokázalo odolat dlouhodobému nátlaku. Vydání pevnosti v tomto roce nasvědčovalo tomu, že již nebylo na tak dobré úrovni, jako tomu bývalo dřív.

Roku 1623 došlo k ustanovení královského rychtáře Rudolfa Haidlera z Bukové, který se tímto stal panovníkovým bezprostředním zástupcem. Mezi jeho povinnosti patřil dohled nad městskou správou zejména v oblasti financí a dále se také zavazoval k zajišťování neomezeného vlivu panovníkových zájmů. V následujících letech muselo město odolávat stále se zvyšujícím nárokům v oblasti válečných bojů. Ve městě působilo stále více nových vojsk a bylo nuceno účastnit se stále nových a dalších válečných událostí. Důsledkem tohoto vývoje bylo prohlubování zadluženosti města, které vedlo k narušení a následně k úplnému zničení městského hospodářství. To se velice hodilo Haidlerovi, který svojí vypočítavostí dosáhl velkého růstu svého majetku o sousední městečka, statky a vsi.

Události roku 1620 s sebou přinesly změny v politické situaci. Došlo k restrukturalizaci městské rady, která byla rozdělena na vnitřní a vnější. Vždy po roce pak byla vnitřní rada pravidelně částečně vystřídána vnější.

Nedlouho po přiznání porážky Jihlavy byla bělohorskými vítězi zahájena pečlivá rekatolizace obyvatelstva. Stavojakubská fara se opět stala působištěm katolických kněží. V r. 1622 bylo strahovskému klášteru navraceno patronátní právo, které si Jihlava přivlastnila v době stavovského povstání, a bylo mu uděleno právo výčepu piva, což vedlo k hospodářskému poškození města. V rámci stupňujících se protireformačních opatření, byl z města roku 1623 společně s protestantskými kazateli ze sedmi poddanských farních vsí vyhnán poslední rektor latinského gymnázia Jan Eberhard. O rok později, tedy r. 1624, obyvatelé města přišli o luterské spisy. Na hladký průběh rekatolizace dohlížel kardinál František z Dietrichštejna. V září roku 1625 jím byl rychtáři nařízen tvrdý zásah proti protestantům, který přivedl mnoho rodin k rozhodnutí opustit město a odejít do ciziny. Exulanti přišli o čtvrtinu svého majetku, která propadla ve prospěch města. K vyvrcholení protireformace uvedením jezuitů do města došlo 29. 8. 1625. Z bývalého latinského gymnázia si vytvořili gymnázium vlastní a pomocí nadace Anny Marie Fleischerové založili i vlastní kolej a přestavbou Stubikova hostince získali také provizorní kostel sv. Ignáce z Loyoly. Dá se říci, že Jezuitům se v Jihlavě opravdu dařilo. Postupně narůstal jak jejich majetek, tak i vliv a roku 1631 učinili prohlášení, ve kterém zdůraznili, že Jihlava je katolickým městem.

Absence v přímých válečných akcích vedla k velkému zadlužení města, ze kterého se horko těžko Jihlava dostávala. Roku 1630 došlo k finančnímu zhroucení města a následně na pomoc přichází tzv. resumační komise vyslaná císařem. Ta po zjištění dluhu téměř čtyř milionů zlatých zřídila tzv. umořovací fond. Z něj byly téměř do počátku 18. století spláceny nároky věřitelů.

Negativním dopadem války byl úpadek rozvoje řemesel. Počet soukeníků silně poklesl a ve snaze udržení řemesla je Ferdinand II. vzal pod svoji ochranu. Patentem jim 27. 7. 1628 zpřístupnil trhy v dolnorakouských městech. Další panovníkovou pomocí soukeníkům bylo také udělení privilegií. Dalším cechem, v pořadí druhým nejpočetnějším, byli sladovníci. Ve městě se dále vyskytovala i další málo početná řemesla. Ta se sdružovala v bratrstvu malých cechů.

V roce 1639 byly zahájeny a organizovány opevňovací práce na hradebním systému města, které odstartovalo válečné nebezpečí blížící se do okolí. Toto nebezpečí představovali Švédové. Docházelo ke zdokonalování předsunutých opevnění s palisádami. Opevňovací práce pokračovaly i v dalších letech nehledě na to, že Švédové město pouze obešli. Práce probíhající v tomto období dále utvářely bastionový systém opevnění. Druhé setkání s nimi roku 1645 už však skončilo obsazením. Švédové se do města dostali bez jakéhokoli odporu otevřenou Špitálskou branou během vyjednávání. Zmocnili se veškerých zásob zbraní i munice, zdevastovali budovy, vypalovali stromy v blízkém okolí města apod. Všechna tato opatření byla provedena ze strachu, že by předměstí nebo okolní vsi mohly být využity nepřáteli.



Obr. 4: Odchod Švédů – v pozadí zničené město (1647)

Došlo k zesílení městského opevnění několika stavebními úpravami. Před hradbami byl vybudován systém zemních opevnění, který utvářelo deset malých pětibokých bastionů, příkop a krytá cesta. Dalším obranným prvkem bylo vytvoření umělé nádrže u Koželužského potoka před jižní hradbou, kterému muselo ustoupit Brtnické předměstí. V této době údajně také vznikl dokonalým propojením pivních a vinných sklepů a pravděpodobně i důlních chodeb podzemní labyrint dlouhý více než 20 km. Na dalších přibližně 100 let Jihlava získala hvězdicovitý půdorys. Švédové také věnovali

velkou péčí zdokonalení již dříve zmíněné tzv. Kočky, která byla v té době dokončena a považována za nejdůkladnější část městského opevnění. Hradby byly také obohaceny např. o předsunutá opevnění s palisádami, zemní opevnění byla opatřena pletivem apod. Na tyto práce však bylo potřeba velmi vysokého počtu pracovníků (cca 1200 osob denně). Obyvatelstvo tedy bylo rozděleno do několika se střídajících rot. V případě, že i tak došlo k nedostatku pracovníků, musely pracovat např. i ženy a děti. Obyvatelé totiž byli vystaveni krutému trestu. Pokud byli přistiženi doma, mohli být zabiti. Švédové stavěli městské opevnění na první místo nehledě na to, že ve městě vzhledem k jejich nemilosrdnému chování stoupala nespokojenost obyvatelstva. To totiž v některých případech muselo mimo své práce k opevňování hradeb přispět i materiálem. Někteří byli dokonce nuceni např. vytrhat podlahy ve vlastních domech, protože se k jinému materiálu buď nedostali, nebo na něj neměli dostatek finančních prostředků.

Jihlavská pevnost se tedy nejvíce změnila za dob švédské éry ve městě a to v letech 1646 – 1647. Nejrozvinutější podobu opevnění tedy dodali městu Švédové ovšem prostřednictvím většinou nedobrovolně pracujících měšťanů. Přestavba, obnova a zdokonalení hradebního systému pak probíhaly podle plánů inženýra Matyáše Richtra. Ty však nebyly splněny v plném rozsahu. V červnu 1647 dobíhaly opevňovací práce již pod nátlakem císařských vojsk zvenčí, při němž byl zraněn zmíněný Matyáš Richter. Obléhání trvalo až do prosince téhož roku, kdy Švédové odtáhli z města. Švédská éra zde však zanechala spoustu nevyléčitelných šrámů. Zůstalo zde stát pouze 234 domů a přežila jen asi osmina z původního počtu obyvatel a to v zuboženém stavu. Z osmi městských pivovarů se zachoval pouze jeden a při opevňovacích pracích byla svržena kaple sv. Václava i s farním kostelem společně s farním dvorem a školou. Popelcem lehly všechny předměstské kostelíky a se zemí byly srovnány také mlýny, valchy, soukenické rámy a barvírny v okolí Jihlavy. Ničivým rukám švédů neunikly ani okolní vsi, které byly rovněž do základů vypáleny, patří mezi ně např. Hosov, Kosov, Pístov aj. Následkem jejich vypálení bylo tříleté přerušení žní. Nyní se Jihlava zařadila na druhé místo seznamu nejpoškozenějších měst na Moravě, a to hned za Olomouc. Dokládá to také stav městského opevnění. To bylo silně poškozeno průlomy a na některých místech bylo dokonce tak zbořeno, že tudy do města mohlo skrz projít vojsko. Je nutné také říci, že však Švédům vděčíme za dochované věrohodné materiály, které dokládají stav města a především jeho opevnění. Císařští i švédští důstojníci si totiž shromažďovali plány

města a především hradebního systému, které i dnes můžeme obdivovat ve stockholmských, vídeňských a dalších archivech. Většina těchto plánů pak vznikla v období okolo roku 1647. Tyto plány dokládají podobu členitého předbraní tří hlavních bran a dalších prvků hradebního systému města. V tomto období se však rozvíjely názory měšťanstva, že opevnění není dostatečně silné, aby odolalo tak vyvinuté dobývací technice a rozšířil se mezi nimi názor, že propracovaný systém opevnění je pro město nepotřebný a že by bylo lepší se ho zbavit.

Po válce nastalo období míru a i samotný život se pomalu ale jistě začínal vracet do poklidných mírových kolejí. Jihlava byla budována jako jedno ze tří moravských pevnostních měst společně s Brnem a Olomoucí. Nejdříve byly obnovovány a opravovány hradby a celý pevnostní systém. Mízi švédský bastionový systém, který je důmyslně nahrazen pásem osmi větších bastionů propojených kurtinami (tzn. většími hradebními zdmi nebo opevňovacími valy). V tomto období byla v důsledku výstavby bastionu před Špitálskou bránou zrušena Křížová brána a do této doby zazděná Česká brána byla opět otevřena. Na základě častých protestů a nelibostí ohledně zákazu výstavby na předměstích se roku 1654 podmíněně povolila výstavba nová, ale s rizikem, že v případě nutnosti, bylo možné objekty zlikvidovat. Opevňovací práce tedy byly zahájeny prakticky hned po odchodu Švédů z města. To však jejich působením zde bylo tak postiženo, že nezvládalo péči o opevnění z finanční stránky a proto byly opravy následně hrazeny zemí a město pouze zprostředkovalo potřebné práce (až do konce 18. století). Léčení města z následků válčení bylo pomalé, nutností byla výstavba nových obytných domů, obnovení kostelíků na Špitálském předměstí a docházelo k opětovnému rozvoji řemesel a obchodu. Svě slávy se opět ujal cech soukeníků, který roku 1698 postavil krytý most přes řeku Jihlavu spojující město s valchou pod kostelíkem sv. Jana Křtitele.

Koncem 17. století se situace ve městě nesla v duchu sporů městské obce a rady vyvolaných především finančním zatížením obyvatel. Pomoci a zmírnit situaci mělo zavedení dvou obecních řečníků, kteří dohlíželi nad městským hospodařením v roce 1680. Později tuto úlohu přebírá šestičlenný obecní výbor. Pokusem o zlepšení hospodářské krize bylo opětovné zavedení těžby stříbra ve vlastní režii města na štole sv. Antonína u Rančířova v letech 1677 – 1691. Dříve totiž dolování bývalo soukromou záležitostí. Těžba se však projevila jako ztrátová a roku 1693 byla opět zastavena.

Na konci 17. století se objevují první sakrální stavby v barokním slohu. Jmenovat lze např. prostornou stavbu typu II Gesu, která byla vybudována na místě provizorního jezuitského kostela. Mezi další skvosty z období konce 17. století patří také mariánský sloup na horním Masarykově náměstí, který byl postaven na památku toho, že se Jihlavě vyhnula velká morová epidemie v letech 1679 – 1680.

Na přelomu 17. a 18. století vyrostl na místě, které dříve zabíralo dvacet domů, mohutný jezuitský komplex. V letech 1699 – 1713 byla rozšířena barokní budova jezuitské koleje se seminářem z náměstí do Křížové ulice a byla postavena Jancomem Braschou, kterého v roce 1710 vystřídal Tomáš Schopper. Celý komplex uzavřelo gymnázium v Hluboké ulici, k jehož výstavbě došlo v letech 1720 – 1727 a bylo přistavěno k presbytáři kostela sv. Ignáce. V komplexu bylo k vidění několik malířských a sochařských výtvorů členů a také velký divadelní sál. Z počátku zde studovali pouze domácí studenti, kteří byli časem doplněni i o další zájemce ze vzdálenějších míst a občas i z ciziny.

Ve druhé polovině 17. a v první polovině 18. století úspěšným rozvojem prošly také nejstarší církevní řády v Jihlavě. Byly vystavěny nové klášterní budovy, přistavěna loreta, zrekonstruován minoritský klášter a hlavní vchod do kostela sv. Jakuba. K severní straně kostela byla přistavěna kaple Bolestné Panny Marie a kostelík sv. Jana Křtitele prošel barokní přestavbou.

Z dob barokního zkrášlování města se dochovaly např. sochy sv. Jana Nepomuckého u hřbitova Sv. Ducha a u barokního záměčku U tří lip na Špitálském předměstí a kašny na náměstí s postavami Poseidona a bohyně Amfitrité. Z barokních umělců působících v Jihlavě lze jmenovat např. sochaře Matyáše a Václava Kovandovi, malíře Jana Jiřího Etgense, a další. Znaky převažujícího barokního stylu po polovině 17. století bylo zvedání měšťanských domů o jedno patro, jejich obohacování o zdobené barokní fasády a interiéry s malovanými záklopovými stropy. V nedávné době byl objeven nejkrásnější strop s malovanými výjevy z 1. poloviny 18. století, který je v této oblasti unikátem a nachází se v domě v Židovské ulici č. 22.

Počátkem 18. století zesilují snahy o regulaci hospodářství ve všech městech a proto správa měst prošla několika změnami. V Jihlavě působil až do roku 1726 magistrát. Ten

byl poté vystřídán radou. Od roku 1726 ve městě působilo také direktorium. Vyrovnaného rozpočtu však dosáhla teprve roku 1761 hospodářská správa.

Na začátku 18. století se Jihlava začíná pomalu vzpamatovávat z ran, které jí byly uštědřeny po roce 1620 a dochází k pomalému opětovnému rozšiřování jejího území.

Na přelomu 17. a 18. století se opět rozvíjelo soukenictví a začalo období nového rozkvětu tohoto řemesla. Důkazem je to, že čtvrtina moravské produkce byla roku 1728 zajišťována šestinou obyvatelstva Moravy. Jihlava byla dominantním výrobcem sukna v celé monarchii i střední Evropě. Ne vždy tomu ovšem bylo tak, např. po ukončení válek s Turky a tzv. válek o španělské dědictví se řemeslo potýkalo s významným poklesem produkce i příjmů. Na pomoc mu roku 1722 byla vyslána císařská komise a také v roce 1724 podrobný řád schválený samotným císařem Karlem VI. Vrásky na tvářích soukeníkům také prohlubovalo založení Soukenické obchodní společnosti roku 1726. Ta byla zřízena bohatými obchodníky s vlnou, kteří na trhu zaujali velké místo a této situace využívali udáváním cen za vlnu i ostatní vyrobené zboží. Nespokojenost ostatních soukeníků a vzrůstající spory vedly až ke vzpouře, která byla rozehnána teprve zásahem armády a pro soukeníky měla velice dobrý následek. Roku 1729 je totiž Soukenická obchodní společnost zrušena a řemeslo je opět pozvednuto roku 1745 díky nizozemským odborníkům vyslaným do města císařovnou Marií Terezií. Díky její pomoci se soukenictví opět začínalo rozvíjet. Toto ovšem nebylo jediné řemeslo, kterému se v 1. polovině 18. století dařilo. V této době totiž ve městě působilo až tisíc mistrů, kteří tvořili třicet cechů zahrnujících šedesát šest řemesel.

Na základě zájmu Karla VI. po roce 1712 odstartovala další etapa dolování v Jihlavě. Nově založené kverkovské bratrstvo obnovilo těžbu u Rančířova, Hruškových dvorů, Malého Beranova a také u Starých hor. Opět ale nebylo dosaženo velkých výnosů a došlo ke krachu a roku 1738 k úplnému zastavení dolování. Znovu se pak začalo těžit až ve 40. a 50. letech, avšak horní díla byla zničena Sasy v letech 1741 - 1742 během vpádu do českých zemí.

1.7 Období vlády Marie Terezie a Josefa II. a situace ve městě

Tato éra byla odstartována vpádem Sasů do města 12. 2. 1742. I přesto, že Jihlava byla velice silnou pevností, Sasové do města vnikly bez sebemenších potíží a bez protiútoků. Od této doby se již na údržbu opevnění vojenskými úřady nekladl důraz a to na něj mělo své dopady. Začalo chátrat a na některých místech se dokonce rozpadalo. Materiál odpadávající z hradeb zanášel příkop, který pod jeho nánosem postupně mizel.

18. století v Jihlavě se vyznačovalo posilováním dopravní infrastruktury. Od roku 1760 totiž došlo ke spojení Jihlavy s dalšími hospodářskými městy prostřednictvím císařské silnice vedoucí z Prahy, přes Jihlavu, do Vídně a roku 1785 byla zprůjezdněna také silnice z Jihlavy, přes Velké Meziříčí, do Brna. V tomto období se rovněž změnila rozloha a ohraničení města, které bylo po několik staletí pevné a stabilní. K městu se připojily vsi Henčov, Měšín a Hruškové Dvory. Změnu území značily čtyři hraniční kameny, na jejichž podstavcích byly vyhotoveny zemské znaky, které vytvořil Václav Viktor Morávek.

Jelikož koncem vlády Marie Terezie se počet obyvatel města opět dostal na téměř osm tisíc (podle odhadů), došlo roku 1774 k číslování domů a pojmenovávání ulic úředními názvy.

Další významnou změnou, která nastala, bylo zrušení jezuitského řádu roku 1773. Došlo k ukončení působení jihlavské koleje a jezuitské statky byly rozděleny na dvě části – severní a jižní. Severní byla roku 1776 přeměněna pro účely kasáren a jižní se dostala do soukromého sektoru. Jezuitské gymnázium přešlo do majetku státu a mimo něj v rámci školských reforem ve městě působilo státní gymnázium a hlavní škola, ve které byly však pouze tři třídy.

Finanční situace města se rapidně zlepšovala a došlo k nárůstu poddanské výroby v oblasti zemědělství. Probíhá tzv. raabizace – vrchnostenské dvory byly rozparcelovány na rolnické usedlosti a robota se převáděla na peněžní dávky. Ve vlastnictví města zůstaly pouze dva dvory pro účely chovu ovcí a následně soukenictví.

Po reformách vydaných Josefem II. se Jihlava začínala měnit jak z hlediska vzhledu, tak i z hlediska sociálního. Roku 1781 bylo zrušeno nevolnictví a byl vydán toleranční

patent. Po zrušení jezuitské koleje byl roku 1784 zrušen klášter dominikánů a jeho prostory byly využity pro účely vojenské zásobovací komise. Ochabily církevní řády a z původních čtyř působil ve městě pouze jeden – minoritský.

Rok 1786 je jakýmsi mezníkem ve vývoji soustavy městských orgánů. Od 1. 6. ve městě působil regulovaný magistrát a postupným vývojem se ze samosprávných úředníků stali státní a nastalo období bez působící samosprávy (do roku 1848). Na základě hospodářských změn se roku 1786 přetváří vzhled radnice. Ta byla navýšena o jedno patro, zastřešena mansardovou střechou s věží a hodinami, byla obohacena o fasádu v klasicistním stylu a nad vchod byl umístěn znak města. Město také opustil krajský úřad, který se do města vrátil až o deset let později.

Působení vojenské posádky ve městě znamenalo nutnost změn ve výstavbě města. Chyběly zde účelové budovy, a proto byla v letech 1784 – 1786 stavěna vojenská nemocnice, skladiště, a také pekárna. Nová budova vojenské nemocnice nahradila tu původní, která byla předána do vlastnictví města roku 1802. Stala se tak další z řad sociálně zaměřených institucí ve městě a doplňovala lazaret a chudinský ústav.

Změnami procházelo také soukenictví v letech 1770 – 1790 a to v pozitivním slova smyslu. Společnost založená koncem 60. let se na území organizace výroby a odbytu a také trhu už uměla pohybovat a uměla také svého postavení využít. Roku 1799 bylo vyváženo do zahraničí sukno i ostatní zboží za téměř 1 mil. zlatých. Společnost měla na trhu dominantní postavení, a proto také velice úspěšně bránila vzniku manufakturních výroby ve městě. Veškeré tyto pokusy o vznik manufaktur však skončily dříve či později neúspěšně.

Po již zmíněném obsazení Jihlavy Sasy ztratilo město svojí pověst nedobytné pevnosti a roku 1755 jí byl odejmut statut pevnosti, který jí byl udělen roku 1653. O rok dříve, tedy roku 1744, pak byla Jihlava nucena odvést veškerá děla a ostatní výzbroj i munici. Na konci 18. století pak docházelo k postupné likvidaci pevnosti. Od roku 1783 bylo dokonce dovoleno odstraňování vnější fortifikace a jednotlivých částí opevnění. Mizely zemní násypy i vnější opevnění. Pásmo v místech kolem hradeb bylo rozprodáváno a vznikaly zde nejčastěji zahrady a soukenické rámy. Násypy byly snášeny a pod vrstvou hlíny a písku zmizely také příkopy. Kamenné hradby se vyhnuly srovnáním se zemí jenom díky tomu, že byly využívány při nové výstavbě jako opěrné zdi, kdy byla

ušetřena práce se stavěním jedné ze zdí budovaných staveb. Dochované hradby také postupně mizí za jednotlivými domy, kterých čím dál víc přibývá, a hradby se pomalu stávají součástí vnitřního města. V důsledku zlepšování dopravní infrastruktury byla znovu otevřena a zprůjezdněna Brněnská brána (kdysi Česká).



Obr. 5: Bourání hradeb (1850)

„Některé bastiony (jeden z prvků zemních násypů) se však alespoň z části zachovaly, ač mezi obyvatelstvem již úplně upadlo povědomí o tom, že to jsou pozůstatky kdysi uměle navršených zemních opevnění. Nejzřetelnější jsou dosud v jihovýchodní části města u předmostí nového Brněnského mostu a na konci Březinových sadů nad tzv. Studentským neboli Frühaufovým mlýnem.“ [1] – str. 194

1.8 Život ve městě od 1. poloviny 19. století do roku 1945

1.8.1 Situace v první polovině 19. století

Ani toto období nedopřálo Jihlavanům odpočinek od strastí, které přinášela válečná střetnutí a boje. Městu se nevyhnuly Napoleonské války a již od 19. 11. 1805 až do poloviny ledna roku 1806 Jihlava podléhala vládě Francouzů. Jejich působení ve městě Jihlavany postihlo hladověním a velice rychlým ubýváním zásob. Došlo dokonce k hladomoru, který byl následkem nečekané a nevídané návštěvy Francouzů ve městě.

Jedním z velice prosperujících hospodářských odvětví města bylo stále soukenictví. Právě počátkem 19. století se dostalo na svůj vrchol. Došlo také k technickému rozvoji v tomto odvětví. Ten však nebyl dostačující, a protože se Jihlavané inovacím bránili, postupem času začalo soukenictví ve městě zaostávat kvůli absenci strojových vylepšení. Jihlava tedy přišla o schopnost konkurovat ostatním soukenickým městům a řemeslo po první polovině 19. století upadlo.

1. pol. 19. století se vyznačovala také změnami v oblasti zástavby města. Jihlava se rozšiřovala, domům byla přistavována patra a uzpůsobovaly se k pronajímání úpravou vnitřních prostor. Objevovaly se také změny v organizaci výstavby. Zažitý venkovský styl zástavby se místy měnil na městský. Rozsáhlá výstavba dokazovala zvyšující se počet obyvatel v Jihlavě. Ten si vyžádal nové přečíslování domů roku 1813, které se využívalo až do roku 1955. Zásadní změnou ve vzhledu města a jeho přetváření také byl přechod ke klasicistnímu slohu od konce 18. století. Tento sloh se využíval převážně ke zdobení měšťanských domů. Využívání nového slohu s sebou přineslo ale i negativa. Byla velmi těžce poškozena např. fresková renesanční výzdoba dnešního domu č. 2 ve Znojenské ulici. Celá první polovina 19. století se nesla v duchu zvelebování prostředí města i jeho okolí. Docházelo např. k vytváření promenád a parků. Byl vybudován a otevřen nový park a na východním okraji města byly zpřístupněny veřejnosti hradby. Došlo také např. k instalaci prvního nočního osvětlení, upravovali se pozemní komunikace, byly stavěny první chodníky a roku 1828 bylo vydlážděno náměstí a jeho přilehlé ulice. Ve městě vznikly v tomto období také např. dvoje říční lázně, vojenská plovárna, chorobinec, dětská opatrovna a městský sad Malý Heulos.

Jak již bylo řečeno výše, rozvoj Jihlavy ve 2. polovině 18. a v 1. pol. 19. století nejlépe dokazuje růst počtu obyvatel. I přesto, že město roku 1832 bojovalo s cholerou, počet obyvatel Jihlavy se stále zvyšoval. Roku 1846 se již mohlo město se svými 18 691 obyvateli pyšnit přízviskem třetího nejlidnatějšího města v českých zemích (po Praze a Brnu). Tuto situaci dokládá rozšiřování zástavby města nejprve kvůli návaznosti na zřízené silnice a cesty, která je později rozšířena i na předměstí.

V období 1. poloviny 19. století však došlo z hlediska kulturního dědictví k nemilým událostem. Obranné stavby před branami a později i brány samotné musely ustoupit zlepšení komunikačních podmínek a byly v letech 1832 – 1862 odstraněny. Do dnešní doby se nám tedy dochovala pouze jediná z původních pěti bran a to brána Matky Boží. Ta srovnání se zemí unikla možná i proto, že roku 1844 město získalo prolomením a poškozením hradeb v Benešově ulici novou komunikaci a dopravní ruch se přenesl na ni. Další stavbou zlehčující dopravní situaci ve městě byl Pražský (Červený) most. Tento most byl vystavěn roku 1846 a vedl přes řeku Jihlavu.

1.8.2 Město a jeho vývoj v letech 1848 – 1918

40. léta v Jihlavě se nesla v duchu změn v oblasti veřejného života. Došlo ke změnám ve smýšlení obyvatelstva a k nutnosti odvrátit se od udržování přežitků k novým myšlenkám o uspořádání občanské společnosti. Ve městě působila od 28. března 1848 Národní garda, která udávala směr a starala se o dodržování svobod a klidu. Jejím působením ve městě docházelo k rozvoji demokratického smýšlení a vydával se první jihlavský pokrokový časopis *Sonntagsblatt*. Ten byl jedním z řady dalších periodik, které vycházely v Jihlavě pravidelně až do roku 1945.

Rok 1848 a změny s ním přicházející vyvolaly národnostní spory české menšiny s německým obyvatelstvem. Docházelo k četným národnostním bojům, které z území Jihlavy nezmizely a mluví se o nich i v souvislosti s novodobými dějinami města.

V roce 1848 se změnila situace ohledně politické správy. Správa se přesunula do oblasti působení státních politických úřadů a orgánů územní samosprávy. Vzniklo také okresní hejtmanství a na základě statutu z 26. 10. 1864 se Jihlava stala statutárním městem. Tím okresní hejtmanství přišlo o správu města a zabývalo se již pouze venkovským okresem. Postavení statutárního města si Jihlava udržela až do roku 1928.

Ohledně hospodářství Jihlava značně ve vývoji zaostávala za ostatními vyspělými oblastmi a stálo ji mnoho úsilí, aby se jim přiblížila. Teprve na počátku 60. let 19. století došlo v Jihlavě k rozvoji strojové výroby a stavěly se především tovární podniky, jejichž náplní byla výroba sukna, ale i některé další provozy. Svoji činnost v tomto období zahájila např. továrna na výrobu sukna v Malém Beranově, dnešním Heleníně a ve Starých Horách. Dále byla otevřena tabáková továrna, která značně ulehčila nezaměstnanosti té doby. Za zmínku také stojí otevření velkého pivovaru roku 1861.

Rozmach průmyslové výroby, která se soustředila především na předměstích, ale ovlivňovala celé město, měl vliv na jeho podobu. Již zmíněná předměstí se postupně formovala do ulicového systému, čemuž pomohlo proražení hradeb v Husově ulici roku 1868. Hradby musely také ustoupit přetváření podoby města roku 1891 na území Palackého ulice. Díky tomuto proražení bylo zastavěno Špitálské předměstí. Uvnitř města se objevovaly tovární haly a vysoké komíny. Přechod vnitřního města do předměstí však nebyl nějak razantní, spíše plynulý a nepatrný, protože tomuto přechodu již nebránily brány ani hradební zdi. Z hradebního systému se do této doby dochovaly pouze nepatrné zbytky, a to Brána Matky Boží a dva pozůstatky po příkopu. Objevily se také snahy o zvelebování života ve městě a vznikaly nové parky. Jednomu z nich musel udělat místo již nefungující hřbitov na území dnešních Smetanových sadů. O hradby samotné se pak až do tohoto období pečovalo pouze z bezpečnostních důvodů, protože odpadávající materiál ohrožoval kolemjdoucí. I když jihlavské opevnění bylo ojedinělým důkazem vojenského a politického významu, zbourání uniklo jenom díky nákladnosti prací, které by musely být využity. Dá se říci, že hradby začaly být považovány za dědictví minulosti teprve od poloviny 19. století a teprve potom se o ně začínalo pečovat odpovídajícím způsobem. Např. brána Matky Boží se stala jedním z dalších symbolů města. Od roku 1950, kdy byla Jihlava prohlášena městskou památkovou rezervací, se částem opevnění, které se dochovaly do současnosti, věnovalo více pozornosti a péče. Ani ta však nebyla dostačující a došlo k několika ztrátám a stále se čeká na stavební a archeologické průzkumy stavu jihlavského hradebního systému.

Dalšími důležitými mezníky, které charakterizují město v 19. století jsou např. otevření plynárny roku 1870, zveřejnění územního plánu roku 1896, vznik několika veřejných (školní stavby, divadlo, nemocnice, hotel, evangelický kostel sv. Pavla, Grandhotel,

synagoga v románsko-maurském slohu) a úředních (poštovní úřad, městská spořitelna, banka) budov.

První vlak přijel do Jihlavy 25. ledna 1871 z Kolína. Dorazil po tzv. severozápadní dráze (Vídeň – Znojmo – Jihlava – Kolín) a zastavil na nádraží Dřevěné mlýny. Roku 1877 je pak zprůjezdněna českomoravská transversální dráha, která vedla z Jihlavy, přes Jindřichův Hradec, do Veselí nad Lužnicí. Při této události byl postaven železniční most a budova městského nádraží. To se brzy stalo nákladním a v jeho areálu se nacházela skladiště a stáčírny pohonných hmot (benzinu a nafty).

Společenský a hospodářský rozvoj byl značně ovlivněn během prusko-rakouské války, kdy byla Jihlava od 9. července do 6. září roku 1866 obsazena. Pruské vojsko měl ve velení generál von Gotz a do města přineslo epidemii cholery. Ta se zde rozšířila a za obětí jí padlo 387 obětí (82 vojáků a 305 místních obyvatel).

V 60. letech padl Bachův absolutismus a tím se značně ulehčila politická situace. Konec absolutismu podnítil společenský, kulturní i hospodářský rozmach české menšiny z řad jihlavských obyvatel. Mezi důležité události této doby patří vydávání týdeníku Pokrok a vznik řady českých spolků (např. Sokol).



Obr. 6: Městské nádraží (1900)

Ve městě se stupňovaly národnostní boje a německá většina nezůstávala pozadu a začala také zakládat spolky. Publicistiku rozvíjela vydáváním časopisu Mährischer Grenzbote. Tomu však od roku 1892 konkuroval český časopis Jihlavské listy. Střety

mezi obyvatelstvem se však stále stupňovaly a docházelo i k ničení majetku, drancování a dokonce i k fyzickým útokům.

Na základě rozhodnutí ustavující schůze, která se konala v Jihlavě 20. 11. 1892 a jenž jednala o založení „Muzejního spolku“, došlo 23. 6. 1895 ke slavnostnímu otevření muzea. Ve druhé polovině 19. století bylo s městem také spjato jméno mladého umělce Gustava Mahlera. V letech 1860 – 1875 zde totiž začínal s hudbou.

Jak bylo již uvedeno výše, Jihlava se již nemůže pyšnit propracovaným hradebním systémem ani pěti krásnými branami. V 19. století totiž lze obdivovat pouze bránu Matky Boží a torzo z hradebních zdí, které nebylo rozbito a odstraněno. V tomto období hradby definitivně zmizely za novou zástavbou.

1.8.3 Jihlava v období Československé republiky a protektorátu

Do počátku 20. století Jihlava vstoupila jako město s poměrně dobře vybudovanou základnou v oblasti průmyslu, politiky i sociálního a kulturního života. Samozřejmě, že se stále nedostala před největší a nejrozvinutější centra, ale měla poměrně slušný základ k dalšímu rozvoji. Jedinými problémy, se kterými se stále musela potýkat, byly neutichající národnosti a sociální spory mezi obyvatelstvem. Tato situace se nezměnila dokonce ani v roce 1914, kdy se rozpoutala světová válka. Je tomu spíše naopak, zdálo se, že spory vrcholily a naděje na jejich konec se zatím zdála v nedohlednu.

Válce situace ve městě nejprve příliš nenasvědčovala. Česká část obyvatelstva se tvářila, že se jich válka netýká a ta německá doufala v pro ně dobrý konec války. Rozdílné názory tedy opět rozohnily nevraživost mezi národnostmi. K zásadnímu zlomu ohledně těchto vztahů a k jejich uklidnění došlo teprve vyhlášením samostatného československého státu 29. 10. 1918. Z počátku se však nový stát potýká s neochotou uznat ho a ve městě dochází k jakémusi dvojvládí. Německý úřad definitivně přijímá Československou republiku teprve v prosinci téhož roku.

Národnostní rozpory však zcela nezanikají ani touto situací. Městské zastupitelstvo spolupráci s národním výborem odmítalo a objevily se další snahy o připojení k německému Rakousku. Za jakési vyvrcholení národnostních rozporů lze považovat střet obou národnostních skupin na oslavách slunovratu 23. 6. 1920. Zde se proti sobě

postavili nacionalisté a členové československého vojska. Během střetu zemřeli dva vojáci a několik německých účastníků bylo zraněno. Německá část obyvatelstva se však paradoxně uklidnila a postupně se smiřovala s nastolením nového režimu.

Po obecních volbách, které proběhly v březnu roku 1928, byl zvolen první český jihlavský starosta JUDr. R. Veverka. Roku 1928 ale dochází také ke ztrátě přízviska statutárního města (na základě nařízení z 27. 10. 1928 zákona číslo 174 Sb.). Jihlava tedy opět náleží pod správu okresního úřadu.

V období mezi válkami se ale rozvoj města ohledně jeho růstu nezastavil. Objevily se různé blokové zástavby nájemných domů a byl postaven např. tzv. Legiodům (1924). Tato stavba dokládá působení tzv. rondokubismu. Dalšími objekty, které stojí za zmínku, jsou chirurgický pavilon nemocnice (1928), Masarykova škola (1931), sokolovna, psychiatrická léčebna na Brněnském kopci a další. Byl zřízen Baťův dům obuvi v roce 1934, při jehož stavbě musela být zbořena rychta. Dalším ovlivněním historické rázu a vzhledu města byla stavba kavárny Slavie. Ta proběhla v roce 1938.

Uvolněnější a smířlivější atmosféru panující ve městě a jeho okolí narušil nástup Hitlera v Německu. Objevovaly se snahy o přerušování působení německého nacionalismu. Jeho odpůrci byla zřízena strana Sudetendeutsche Heimatsfront (1934), která byla po volbách přejmenována na Sudetendeutsche Partei. Vliv této strany velice rychle gradoval a od roku 1938 již byla stranou dominující, ke které se hlásilo více než 90% německého obyvatelstva. Paradoxně program, který propagovala, velice negativně působil na celou republiku. Politika této strany byla přímo namířená proti Čechům a její agresivita se stupňovala. Jelikož české obyvatelstvo sílící vliv německého socialismu pocítovala, docházelo opět ke sporům, které se částečně uklidily projevem ministra zahraničí dr. Edvarda Beneše 2. 2. 1935 a konáním oslav 500. výročí vyhlášení basilejských kompaktát (v průběhu června a července roku 1936).

Působení Sudetendeutsche Partei stále pokračovalo a její pozornost se obrátila i na jihlavské židy. Ti jako výraz nesouhlasu a obrany proti bezpráví odhlásili své děti z německých škol a odmítali přijímat německé zboží.

Sudetoněmecké působení ve městě a její napadání Židů však neustávalo. Po volbách 12. 6. 1938, kdy české strany uspěly více, než se očekávalo, se objevují stále další akce

proti nim. Ke zklamání českého obyvatelstva byl následně přijat mnichovský diktát. Češi již však odmítli pouze dohlížet na tento vývoj a rozhodli se k protiútoky. Střetly se demokratické síly a Němci (30. 1. 1939). Situace se však vymkla z rukou a musela zasáhnout policie a četníci. Patnáctého března 1939 byla Němci obsazena radnice i další důležité body města a byl zahájen odboj proti Židům, kteří končili v Terezíně a ve vyhlazovacích táborech.

Průběh germanizace ve městě byl doprovázen nahrazováním českých institucí německými a rušením vyššího českého školství. To české obyvatelstvo stále více podněcovalo k obraně a vznikaly často i ilegální organizace namířené proti nastolenému režimu. Tyto snahy byly většinou neúspěšné, a proto roku 1944 vznikl Revoluční národní výbor (RNV), jenž byl výrazem protifašistické koalice.

Činnost RNV se setkala s úspěchem teprve po květnovém povstání, když převzal správu města. I přes projevy protiútoky a snahy o obsazení města nacisty se RNV udržel u moci. Získané moci si však mohl užívat teprve po osvobození města Rudou armádou dne 9. 5. 1945.

12. června se RNV změnil v místní národní výbor a jeho předsedou se stal F. Hons.

Celá kapitola historie Jihlavy byla vytvořena za pomoci knižních publikací uvedených v seznamu použité literatury pod označením [1] [3] [4] [6] [7] [8]

1.9 Současnost – městské opevnění

Nejrozsáhlejší výzkum zabývající se jihlavským opevněním byl uskutečněn v roce 1993 a proběhl v Křížové ulici č. 14. Odkrývalo se mezi hlavní hradbou a domem č. 12 a byly zde nalezeny základy hradebního systému tvořeného dvěma řadami kamenů, které byly spojovány drolicí se nekvalitní maltou. Dále zde byly nalezeny předměty části staveb dokládající osídlení v blízkosti hradeb.

Stav městského opevnění v jeho samotných počátcích, tedy pravděpodobně v období konce 13. století, částečně objasnil odkryv ve sklepě Minoritského kláštera v Kosmákově ulici č. 45 (nedaleko brány Matky Boží), který se uskutečnil v roce 1995.

Bylo zde využito speciální sondy, která zde objevila stopy černého uhlíkatého prachu. Jeho výskyt podle archeologů dokládá nejen v Jihlavě, ale i v dalších středověkých městech, odlesňování a vypalování přírodních ploch, které později byly využity k osidlování. Zásadním objevem zde však byl nález žlábků o délce 1,2 metru, v němž byla kdysi zasazena palisáda. Žlábek byl široký 35 cm a probíhal souběžně s hlavní hradební zdí. V ulici brány Matky Boží a jejím okolí také proběhlo i několik dalších akcí spojených s archeologickými výzkumy a objasňováním vzniku či stavu hradebního systému v minulosti. Zkoumala se i samotná brána Matky Boží a její bezprostřední blízkost a stav. Více o bráně Matky Boží je uvedeno v samostatné kapitole nazvané Brána Matky Boží.

[8]

2 Památková péče

Již začátkem této kapitoly je nutno říct, že problematika památkové péče je velice složitá a rozsáhlá. Proto je o ní pojednáno pouze stručně a uvedeny základní informace o ní.

2.1 Základní informace o památkové péči v České republice

Počátky památkové péče jako takové a její první náznaky spadají až do 18. století, kdy došlo k prvnímu stanovování obecných pravidel v oblasti péče o památky. V této době se však nelze bavit o systematických plánech, které by byly vytvářeny a později dodržovány. Pozornost památkové péče se v této době obracela především na objekty církevní.

Ke zlomu v této oblasti došlo v období vlády Marie Terezie především vydáním Tereziánských reforem. Zásadní změna byla provedena dvorským dekretem (24. 2. 1776) a také později jeho doplňkem (5. 3. 1812). Ten nálezcům jakýchkoli starožitností ukládal povinnost odevzdat je dvoru.

V oblasti památkové péče je také nutné zmínit uherské instituce, které se v té době považovaly za nejvyspělejší v celé Evropě. Jednalo se např. o Ústřední komisi pro zajišťování a zachování stavebních památek.

K rozšíření platných norem došlo po vzniku Československa, které převzalo platné normy rakousko-uherské monarchie a již 28. 10. 1918 je doplnilo o další památkové předpisy týkající se vývozu uměleckých a historických památek. Od roku 1925 byl vyhláškou zmírněn zákaz vývozu a bylo povoleno odvážet umělecké předměty.

Zásadní zlom a velké změny v oblasti památkové péče byly zaznamenány vydáním Benešových dekretů po konci druhé světové války. Po roce 1945 tak většina památek přechází do vlastnictví státu. K dalšímu zlomu pak došlo na základě rozhodnutí vlády 11. 7. 1950. To totiž ustanovilo 30 městských jader za městské památkové rezervace.

Do roku 1958 byla památková péče na velice nízké úrovni. To vyvolalo nutnost vytvořit právní normy, které by všechny tyto problémy související s památkovou péčí řešily. Byl tedy vytvořen zákon o kulturních památkách, který vešel v platnost 3. 5. 1958. Ke změně tohoto zákona došlo 1. 1. 1988 vydáním zákona č. 20/1987 Sb. o státní památkové péči, jímž byl např. vytvořen ústřední seznam kulturních památek. Tento zákon byl v příštích letech (2007 a 2008) mnohokrát upraven a novelizován na základě změn v právní oblasti státu.

[9]

2.2 Jihlava a památková péče od roku 1945

Stavební památky, které se na území města dochovaly do dnešní doby, s sebou nesou na jedné straně pozitiva a na té druhé samozřejmě i negativa. Město se může pyšnit opravdu nádhernými stavbami ale také freskami, fasádami apod. To s sebou ale přináší potřebu se o toto dědictví minulosti starat tak, aby se dochovalo i budoucím generacím a to se neobejde bez potíží jak např. s autoritami tak i s financemi apod. Jelikož je památky třeba restaurovat velmi opatrnou cestou a je třeba ruční práce, která je v dnešní době velice drahá, náklady na péči jsou stále vyšší a vyšší. Dá se říci, že první náznak památkové péče ve městě, kdy zvítězil duch minulosti nad praktičností, se objevil v době, kdy postupně docházelo k bourání pěti městských bran, které byly součástí městského opevnění. Poté co byly čtyři srovnány se zemí, byla ta pátá – brána Matky Boží – zachráněna právě díky probouzejícímu se citu pro památky a touhy zachovat je.

Památková péče jako taková se ale začíná rozvíjet až podstatně déle, ve druhé polovině 19. století. O její vznik se velmi významným způsobem zasloužil prezident říšské rady a rakouský ministr financí Karel Bedřich Kübeck pocházející z Jihlavy. Od této doby až do roku 1948 byla památková péče soustředěna pouze na nejvýznamnější památky a jednalo se převážně o jejich ochranu před bouráním. Dále se také objevovaly snahy o uchování cenných součástí zmíněných památek. V období do roku 1948 se nejednalo o nějaké velké akce či opravy. Výjimkou však občas byly církevní a veřejné budovy. Došlo pouze ke zkrášlení kostela sv. Jakuba, na němž proběhla v letech 1898 – 1900 velká oprava a také k přestavbě radnice uskutečněné roku 1924.

Po roce 1948 se zásadně mění celá myšlenka památkové péče a upřednostňuje se zachování celých historických celků nad jednotlivé památky. Města, ve kterých se vyskytovalo více pamětihodností s historickou hodnotou, byla vyhlášena za památkové rezervace. Cíl zachování celých historických celků měl dobrou myšlenku, avšak z několika různých důvodů byl nereálný.

Jihlavská městská památková rezervace byla vyhlášena v roce 1951 a v příštích letech se potýkala s řadou situací, které bylo třeba řešit. S vyhlášením rezervace totiž souvisel také příslib její obnovy do deseti let od vyhlášení. Byly vydány dva asanační plány, které se touto problematikou zabývaly. Avšak ani jeden nebyl úspěšný.

Bohužel je tedy nutno říci, že památková péče v této době moc úspěchů nezaznamenala – spíše naopak. Např. stavba obchodního domu (Prior) na dnešním Masarykově náměstí a také stavba pekáren (Lapek) za hlavním hřbitovem bezesporu narušily historickou hodnotu míst, na kterých vznikly. Památková péče je samozřejmě nákladná a složitá, ale je třeba dosahovat alespoň menších úspěchů na cestě k zachování historických staveb a ostatních pamětihodností pro budoucí generace. Problematika památkové péče ve městě jako i v celém státě samozřejmě nesouvisí jenom s ekonomikou, je mnohem složitější a problémy nevznikají jenom uvnitř orgánů památkové péče.

[1]

2.3 Situace ohledně památkové péče v Jihlavě – současnost

Ústředním orgánem státní památkové péče je Národní památkový ústav, který se člení na ústřední pracoviště působící v Praze a na územní odborná pracoviště, která působí v ostatních jednotlivých krajích. V kraji Vysočina se úřad památkového ústavu nachází v Telči.

V Jihlavě záležitosti státní památkové péče spadají pod úřad územního plánování. Přímo památkovou péčí se zde momentálně zabývají tři pracovníci. Jedná se o práci zahrnující agendu památkové péče a agendu státní památkové péče. Mezi úkony vykonávané památkovou péčí na území Jihlavy patří:

- zajišťování financování akcí v rámci Programu regenerace městské památkové rezervace
- koordinace jednotného označování nemovitých kulturních památek
- vydávání opatření k zajištění péče o kulturní památky
- zabezpečení předpokladů pro komplexní péči o kulturní památky
- výkon státního stavebního dohledu
- a další

[10]

V rámci památkové péče bylo v posledních letech vytvořeno několik projektů, jejichž cílem bylo zvelebení města a jeho památek či veřejných míst. Jedná se např. o Program regenerace MPR Jihlava, Studii hradebního parkánu, Revitalizaci koželužského potoka, a další. Jelikož u některých z nich by bylo vhodné více jejich cíle rozebrat, níže jsou uvedeny kompletnější informace.

Program regenerace městské památkové rezervace Jihlava

Tento program byl vytvořen roku 1994 na základě Usnesení vlády České republiky č. 209 a řešil veřejně prospěšná opatření, která chránila a měla pečovat o městskou památkovou rezervaci. Dne 25. 10. 1994 Městské zastupitelstvo program schválilo. V roce 1997 dochází k jeho aktualizaci a opětovnému schválení, ke kterému však došlo až v roce 1998 a to 12. února.

Program rekreace městské památkové rezervace byl vytvořen k tomu, aby ochránil historické jádro města, objekty nacházející se na jeho území a také aby upravil technickou infrastrukturu. Tímto programem jsou města, která mají vyhlášené městské rezervace, oprávněny žádat stát o účelový nevratný finanční příspěvek, který však musí být využit výhradně na opravu nemovitých kulturních památek. Přidělení příspěvku probíhá na základě zjištění, že město splňuje dané podmínky a posuzuje se také aktivita města v oblasti rezervace a jeho finanční potřeby.

Přidělení příspěvků schvaluje ústřední komise Ministerstva kultury České republiky pro Program regenerace MPR a MPZ. Jihlavě byla např. v roce 2000 přidělena finanční pomoc ve výši 3.150 tis. Kč. Jedná se o roční příspěvek, a proto byl zpracován návrh na jeho rozdělení. Toho se ujala komise, v níž působili zástupci města, okresního úřadu a regionálního památkového ústavu. Při tvorbě návrhu byly brány v potaz Zásady Ministerstva kultury České republiky, jež musely být s tvořeným plánem v souladu. Kulturní památky, na které byly přidělené finanční prostředky využity, byly vybírány na základě několika kritérií, např. naléhavost obnovy památkových hodnot a připravenost akcí k realizaci.

V rámci programu regenerace MPR Jihlava byly finanční prostředky využity na úpravu těchto objektů:

Kostel sv. Jakuba (fresky), Brněnská 22, Komenského 31, Kosmákova 19, Matky Boží 27, Křížová 17, Škrétova 3, Havířská 25, Znojemská 4

Finance obdržené od státu byly doplněny o příspěvky z městského rozpočtu (5 000 000 Kč) a také o účast vlastníků objektů, na nichž se opravy prováděly (celkem 10 280 000 Kč).

[11]

Studie hradebního parkánu a přilehlých bloků MPR Jihlava

Hlavním cílem této studie bylo poukázání na možnost zprůchodnění dochovaných částí městského opevnění (parkánu) od Minoritského náměstí k městskému tržišti. Jednotlivé části měly být také propojeny. Jelikož se podle autorů studie jedná o velice atraktivní místo přímo v centru města a má velký potenciál, stálo by za to uvažovat o zvýšení jeho

návštěvnosti zvelebením prostředí. Ve studii se objevují návrhy na zlepšení osvětlení a řeší se zde také otázka, zda dostavět či nedostavět poškozené části městských bloků, jimiž hradby procházejí.

Návrhů bylo vytvořeno několik, ale zvítězil ten, který vytvořil ing. Arch. Radek Květ z Brna. Ten ve svém návrhu řeší nový urbanistický prostor, rozšiřuje původní hradební parkán pod ulici Benešova a na území dnešního parku Gustava Mahlera. Dominantou by se podle autora měla stát bytová věž v ulici Věžní. Za slabší část plánu je označováno napojení navrženého objektu na stávající zástavbu. Z hlediska dopravní infrastruktury se zde neobjevují větší nebo zásadní změny. Dále je zde také řešena otázka zeleně. Podle plánu by měly být zelené plochy lépe upraveny a případně doplněny o novou zeleň či stromy. Tím prý lze vytvořit životní prostředí, které odpovídá dané době.

[12]

V letech 1999 a 2000 bylo dále vytvořeno Urbanisticko – výtvarné řešení prostoru Masarykova náměstí a byl také vytvořen plán Revitalizace Jihlávky a Revitalizace Koželužského potoka.

Program Podpora obnovy kulturních památek prostřednictvím obcí s rozšířenou působností

Tento program je vytvořen Ministerstvem kultury a je určen vlastníkům kulturních památek. Program řeší zachování a obnovu nemovitých kulturních památek, které se však nenacházejí uvnitř památkových rezervací a zón, ale vně. Nejedná se o národní kulturní památky a nespádají pod vlastnictví České republiky. Program však může být využit také na movité památky a jejich obnovu. Musí se však nacházet uvnitř stavby, která je považována za kulturní památku (např. oltáře v kostelech). Žadatelé (vlastníci kulturních památek) v rámci tohoto programu zasílají žádosti o finanční příspěvek na Magistrát města Jihlavy a po přidělení částky od Ministerstva kultury ČR jsou žádosti vyřizovány. Podle oficiálních internetových stránek města Jihlavy, získal Magistrát města Jihlavy (památková péče) pro rok 2011 částku 1 724 000 Kč.

Tento program proběhl ve městě i v letech 2008, 2009 a 2010. [13]

3 Brána Matky Boží

O jediné z bran dochovaných do současnosti bylo již mnoho fakt uvedeno v textu týkajícím se historie města a pevnostního systému. Jelikož se však touto bránou budu zabývat i ohledně současnosti a navrhnu potenciální vzdělávací aktivity, které by se v jejích prostorách mohly pořádat, shrnu do této kapitoly nejdůležitější informace týkající se její historie a vývoje.

3.1 Historie brány Matky Boží



Obr. 7: Brána Matky Boží Jihlava

Tento typický symbol města a jediná dochovaná brána z původních pěti, vznikla již na počátku 2. poloviny 13. století. V této době se začínalo jak město samotné, tak i jeho opevnění formovat a brána byla postavena jako část hradebního systému a jeho obranný prvek. V letech 1508 – 1509 se pracovalo na přestavbě brány. Původní věž byla nahrazena novou, která byla vytvořena v pozdně gotickém stylu a byla obohacena vysokým průjezdem s hrotitými portály. Ani tato brána neunikla poškození v důsledku ničivého požáru, který město postihl roku 1551. Její přestavba pak byla provedena roku 1564 a tentokrát již v renesančním slohu. Jednalo se o nástavbu 4. a 5. patra. Od této

doby se Jihlava chlubí jednou z dominant, která vyrostla do výšky 24 metrů. Při této nástavbě byla také brána obohacena atikou, která jí dává její charakteristický vzhled. Při ničení ostatních bran a dalších obranných staveb v letech 1832–1862 přišla brána Matky Boží o mohutný barbakán, padací most a roku 1862 o předbraní. Rok 1853 byl pro bránu rokem další renovace, při které získala hodiny.

[5]

„V lednu 1995 následkem nevhodného hydrogeologického zásahu těleso brány pokleslo, takže byla následně staticky zajišťována. Koruna však byla značně porušená, takže v roce 1996 došlo k jejímu rozebrání a znovupostavení.“ [5] – str. 84 - 85

3.2 Současnost

V současné době je brána Matky Boží přístupná veřejnosti, a to jako vyhlídková věž. Od roku 2006 zde mohou návštěvníci obdivovat stálou expozici s názvem *Z historie Jihlavy*. Jedná se o obrazové reprodukce vytvořené akademickým malířem Gustavem Krumem. Tato expozice dokumentuje historii Jihlavy a pojednává o nejdůležitějších událostech z ní velice poutavým způsobem prostřednictvím již zmíněných obrazů.

Druhou stálou expozicí, která je přímo v prostorách brány k vidění, je expozice s názvem *Jihlavská pevnost*, která návštěvníkovi poskytuje informace týkající se pevnostního systému města. A to již od jeho úplného vzniku až po odstraňování jednotlivých fortifikačních prvků ve 20. století. K poskytnutí těchto informací je zde využito článku PhDr. Františka Hoffmanna *Jihlavská pevnost a České město ve středověku o vzniku a vývoji pevnostního systému v Jihlavě*. Tato expozice také obsahuje část, jež je věnovaná samotné bráně Matky Boží.

V prostorách brány je možné využít pronájmu přednáškového sálu a také přilehlého parkánu. Od roku 2003 na bráně sídlí *Astronomická společnost*, která každé pondělí při dobré viditelnosti (jasném počasí) pořádá pozorování oblohy.

[16]

V roce 2010 bylo v prostorách brány uspořádáno několik kulturních akcí. Jmenoval lze například výstavu *Princezna Arabela*, kde mohli návštěvníci shlédnout kostýmy ze

známého českého pohádkového seriálu Arabela. Dále zde Divadýlko MRAK z Havlíčkova Brodu předvedlo představení především pro děti, které neslo název Pirátská pohádka. Lze jmenovat také Živé jesličky, což bylo vánoční vystoupení na parkánu a expozici Hlohova knihařství. Jako téměř každý rok byla brána Matky Boží místem, odkud zahajoval svoji pout' městem Sv. Martin. Ten projížděl Jihlavou 11. listopadu.

Několik kulturních akcí a vystoupení pak bylo uskutečněno v roce 2009 v rámci Jihlavského havíření a Programu v rámci Dne evropského dědictví.

Tyto informace a také přehled aktuálně konaných akcí v přednáškovém sále či na parkánu u brány Matky Boží jsou k nalezení na webových stránkách turistického informačního centra sídlícího rovněž v prostorách brány Matky Boží. Informace o zde konaných kulturních akcích, památkách města i o informačním centru samotném je možné najít na oficiálních stránkách centra (<http://tic.jihlava.cz/>).

[17]

4 Návrh na konání vzdělávacích akcí zaměřených na bránu Matky Boží

Jelikož existuje mnoho druhů vzdělávacích akcí, přednášek, besed apod. snažila jsem se zaměřit na navrhnutí takové akce, která by byla něčím výjimečná. Důraz je kladen také na to, aby se nejednalo o program, který již na území města, třeba i ve změněné podobě, proběhl. Ohledně mládeže a dospělých obyvatel města či turistů by se mohlo jednat např. o pořádání přednášek obohacených o fotografie z historie města a zajímavosti např. o dobývacích technikách opevnění měst, zbraních při nich použitých, stavbě různých účelových budov, železnice apod. Jelikož dospělí i mládež již udrží pozornost, není problém vzdělávací aktivitu pojmout formou přednesu, na jehož konci by byl podán návštěvníkům např. malý test, ve kterém by si ověřili, kolik poskytnutých informací, si dovedli zapamatovat. Bylo by vhodné vytvořit poutavý leták na tyto akce, který by případné zájemce nalákal. Text přednášky by rovněž musel být odlišný v závislosti na věku účastníků. Nelze poskytovat stejný přednes dospívajícímu jako dospělému. Přednášky o historii města a jeho opevnění by mohly nalákat mnoho zájemců jak již z řad obyvatel města, tak i turistů, či žáků středních škol. Vedením středních škol na území Vysočiny by pak mohly být tyto vzdělávací akce (přednášky či besedy) nabízeny např. za zvýhodněnou cenu. Každá tato přednáška by byla zakončena výstupem na věž brány Matky Boží společně s průvodcem. Ten by jim osvětlil, kde se nacházejí známé památky Jihlavy, které jsou z věže za dobrého počasí dobře viditelné. Tento výstup by byl zakončením a zároveň obohacením celého programu.

Pro účely bakalářské práce jsem se zaměřila na návrh vzdělávací akce pro žáky základních škol, speciálně pro žáky 5. – 8. tříd. Je zde vytvořen program, který by zábavnou a nenucenou formou měl děti zaujmout a poskytnout jim základní informace o historii města a další zajímavosti týkající se Jihlavy. Důraz je kladen na to, aby program zaujal, avšak nepřehlcovoval děti informacemi. Je navržen formou jakési naučné stezky historickým centrem města. Absolvování a projití této stezky by nemělo při dobré organizaci průvodce trvat déle než dvě hodiny a v ideálním případě by si děti měly zapamatovat co nejvíce informací a měly by se během akce bavit. K ověření možnosti realizace programu bylo využito absolvování trasy šesti dětmi ve věku 10 – 14 let. Jejich postřehy, reakce a komentáře na průběh programu jsou uvedeny v závěru této

kapitoly. Tyto děti mají trvalé bydliště nedaleko Jihlavy a čtyři z nich navštěvují i jihlavské školy. Jsou tedy ve městě prakticky denně a získání informací o městě by mohly ocenit nejen ony, ale i jejich rodiče.

K realizaci a správné organizaci programu je také nutné mít připraveny určité podklady. Jejich vyobrazení je uvedeno níže včetně obrazových materiálů, které jsou nedílnou součástí. Tento vzdělávací program se nazývá „Cesta k poznání Jihlavy“.

4.1 Cesta k poznání Jihlavy

Prvním stanovištěm naučné stezky je brána Matky Boží. Zde byly dětem rozdány listy s úkoly, na které zaznamenávaly v průběhu stezky své odpovědi. Je nutné dodat, že v případě stezky organizované pro školy je nutná přítomnost nejen průvodce, ale i učitele. I při realizaci této stezky pro šest dětí bylo využito přítomnosti druhého dozoru, který dohlížel především na bezpečnost dětí. Níže jsou popsána jednotlivá stanoviště stezky. Nachází se zde jeho název a jsou zde uvedeny úkoly, které musely děti vyřešit, než mohli postoupit dál. V rámci bezpečnosti se vždy čekalo, až úkoly vyřeší všichni a mezi jednotlivými stanovišti se přecházelo hromadně. Tyto základní informace týkající se bezpečnosti a organizace programu byly žákům sděleny před začátkem stezky u brány Matky Boží. Věděli tedy, že se nikam nesmí pohybovat sami a že vždy musejí čekat na celou skupinu.

4.1.1 Stanoviště č. 1

Místo: Brána Matky Boží

Čas: 9:15 hod.

Úkol č. 1: Zjistit symbol města Jihlavy (ježek).

Zadání: Podle historie města, vzniklo jeho jméno podle věží, které se tyčily k nebi. Protože jich tu byl kdysi velký počet, připomínaly jedno zvíře a jeho bodliny. Jelikož na území města v minulosti žilo převážně německé obyvatelstvo, název vznikl v Německém jazyce. Tento název vznikl z německého označení pro zmíněné zvíře s bodlinkami – der Igel. O jaké zvíře se jedná?

Upozornění: pověstí o vzniku jména města je několik, toto je pouze jedna z nich.

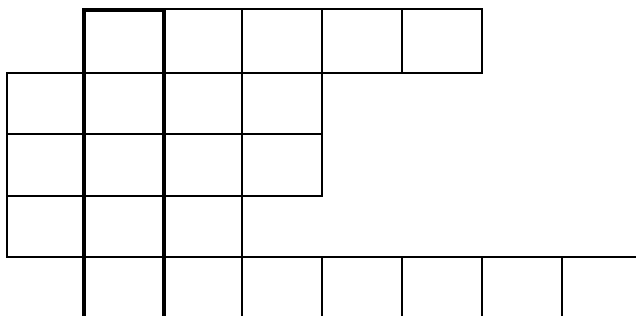
Nápověda k úkolu č. 1:



Obr. 8: Ježek západní

Úkol č. 2: Další úkol najdete u místa, které musíte poznat z následujícího popisu. Stavba, ke které máte nyní doputovat, slouží jako obchodní dům. Je postavena na Masarykově náměstí a otevřena pro veřejnost byla roku 1983. V květnu téhož roku byl pak tento obchodní dům zpřístupněn veřejnosti. Jak se popsany obchodní dům jmenuje?

Nápověda:



1. Hlavní město České republiky?

2. Několikrát do roka se na Masarykově náměstí konají jarmarky. Dají se však nazvat také jiným slovem. O jaké slovo se jedná? Během těchto jarmarků jsou na náměstí rozmístěny stánky, ve kterých obchodníci prodávají různé zboží. Např. v období Velikonoc či Vánoc jsou T _ _ _ zaměřeny na prodej velikonočních a vánočních věcí.

3. Alkoholický nápoj, který se vyrábí z chmele a sladu. Pije se především v hospodách a většinou z půllitrů. V Jihlavě se tento nápoj jmenuje jihlavský Ježek. Jeho znak můžete vidět na obrázku. O jaký nápoj se jedná?



Obr. 9: Etiketa jihlavského piva Ježek (11°)

4. Závažné onemocnění, které se v minulosti docela často objevovalo. Rychle se šířilo, a často se vystupňovalo až do epidemie, při níž umíralo mnoho lidí. O jaké onemocnění jde?

5. Místo, kde se konají např. svatby. Historie této budovy sahá až do poloviny 13. století. Nachází se na horní polovině Masarykova náměstí a jsou na ní také hodiny.

4.1.2 Stanoviště č. 2

Místo: Obchodní dům Prior

Čas: 9:30 hod.

Úkol č. 3: Památky historického centra viditelné od obchodního domu.

Najděte a ukažte: Bránu Matky Boží

Horní kašnu se sochou boha Poseidona

Dolní kašnu se sochou bohyně Amfitrité

Kostel sv. Jakuba Většího

Doporučuji, snažit se zapamatovat jméno boha i bohyně z obou kašen. Je možné, že se objeví v dalších úkolech a budete je potřebovat.

Úkol č. 4: Jméno zvonu umístěného ve věži kostela sv. Jakuba Většího.

V kostele sv. Jakuba Většího, přesně v jedné z jeho věží, je umístěn obrovský zvon. Ten sem byl instalován v roce 1563 a je druhým největším zvonem na Moravě. Zvon je vysoký 1,82 m a váží 7086 kg (tzn. něco málo přes 7 tun). Vaším úkolem je odpovědět na otázku „Jak se tento zvon jmenuje?“.



Obr. 10: Zvon Zuzana

Nápověda: Jméno zvonu je stejné jako dívčí jméno. Svátek mají dívky s tímto jménem 11. srpna. Jméno zvonu je také ukryto v tajence. Pod ní je seznam slov, která jsou v ní

ukrytá. Když ta slova najdete a v tajence vyškrtáte, zůstanou vám volná písmenka, která dohromady dají hledaný název zvonu. Slova v tajence jsou ukryta pouze ve vodorovném a svislém směru. Pokud byste si nevěděli rady, požádejte o pomoc průvodce či svého doprovázejícího učitele.

Tajenka:

K	R	Á	L	O	J
Á	Z	M	O	K	I
M	Ž	E	U	N	H
E	O	N	B	O	L
N	R	Z	Ý	M	A
O	B	A	L	U	V
K	Í	M	Í	Z	A
N	Ř	P	Ř	E	A
S	T	A	V	U	U
E	S	O	A	M	M

Ámen, Bol (básnickým výrazem bolest), Býlí (bylina), Eso, Jihlava, Kámen, Král, Míza, Mok (nápoj), Muzeum, Mže, Nok (příloha k jídlům), Obal, Oj (část vozu), Okno, Pře (výměna názoru, hádka), Stav, Stříbro, Um (dovednost, umění)

Abyste věděli, co jednotlivá slova znamenají, jejich význam je uveden v závorkách.

Úkol č. 5: Zjistěte místo, na kterém se nachází další stanoviště.

Památka, ke které máte nyní dojít, se nachází na horní části Masarykova náměstí. Byla zde postavena jako vzpomínka a poděkování za to, že bylo město ochráněno před morovou epidemií. Tato památka se zde nachází již od roku 1690.

4.1.3 Stanoviště č. 3

Místo: Mariánský sloup

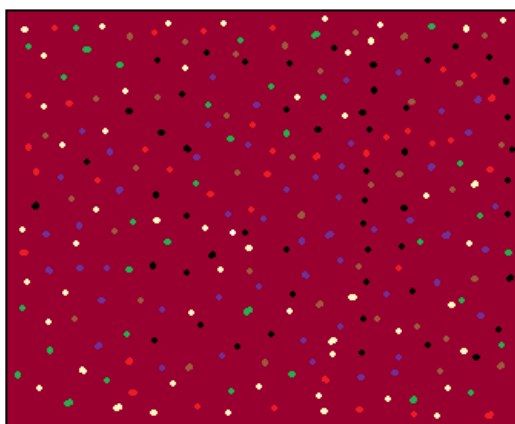
Čas: 9:45 hod.

Úkol č. 6: Odpovězte na otázky.

- V jakém roce byl postaven Mariánský sloup?
- Proč byl postaven?
- Spočítejte, kolik let již na Masarykové náměstí stojí.

Nápověda k první otázce (tzn. „V jakém roce byl postaven Mariánský sloup?“):

Na obrázku, který vidíte, je ukryt letopočet stavby Mariánského sloupu. Číslo se vám ukáže po spojení černých teček. Jelikož se letopočet skládá ze čtyř čísel pokaždé, když spojíte tečky tak, že vám vznikne jedno číslo, přestaňte spojovat a začněte u další tečky. Vaším úkolem je zjistit také to, jakým způsobem musíte tečky spojovat, aby číslo bylo čitelné.



Obr. 11: Obrázek se skrytým letopočtem

Úkol č. 7: Z popisu zjistěte místo dalšího stanoviště.

Tento park byl v Jihlavě postaven v minulém roce na místě bývalé tržnice. Nyní je zde krásné jezírko, pítka s pitnou vodou, vyhlídková věž a další. V parku se také nachází bronzová socha hudebního skladatele Gustava Mahlera. O jaký park se jedná? Vaším úkolem je dojít nyní k němu.

Nápověda: Jméno parku je odvozeno od jména slavného hudebního skladatele, jehož socha je v parku umístěna a jehož jméno je zmíněno v popisu místa.

4.1.4 Stanoviště č. 4

Místo: Park Gustava Mahlera

Čas: 10:00 hod.

Úkol č. 8: Odpovězte na otázky:

- Jak se jmenuje bůh, jehož socha je umístěna na horní kašně?
- Jak se jmenuje bohyně, jejíž socha je umístěna na dolní kašně?
- Napište, co si myslíte, že znamená tento obrázek:



Obr. 12: Znak města Jihlava

Úkol č. 9: V časovém limitu 5 minut zkuste namalovat (bez pohledu na ní) bránu Matky Boží. Použijte pouze obyčejnou tužku či pastelku jedné barvy. Obrázek poté za celou skupinu podepište jmény a odevzdejte průvodci.

V rámci realizace vzdělávacího programu byl tento úkol bodován následujícím způsobem: pokud děti nakreslily atiku 1b., hodiny 1b., kamennou spodní část věže 1b., okna (podle počtu) 1 – 4 b., průčelí 1b.

Úkol č. 10: Z popisu poznejte, na které místo se máte dostat nyní.

Poslední zastávkou naučné stezky je poslední dochovaná brána z původních pěti, které v Jihlavě byly. Byla postavena na počátku 2. poloviny 13. století a je typickým symbolem města. Dnes se zde nachází sídlo turistického informačního centra a jsou zde k vidění dvě výstavy týkající se historie města a jeho opevnění. O jakou památku se jedná? Přesuňte se společně se všemi dětmi ze třídy a s průvodcem a učitelem k ní.

4.1.5 Stanoviště č. 5

Místo: Brána Matky Boží

Čas: 10:30 hod.

V okamžiku, kdy se celá skupina nachází před bránou Matky Boží, je průvodcem oznámeno, že se jedná o poslední stanoviště programu. Dále se všichni s jeho doprovodem přesunou do prostorů brány Matky Boží – do přednáškového sálu. Zde průvodce společně s dětmi zkontroluje jejich odpovědi a v případě, že by se udělovaly body – oboduje. Pokud by pořadatel upřednostňoval organizaci stezky formou soutěže, následovalo by vyhodnocení a ocenění dětí různými drobnostmi. Bylo by možné obdarovat je např. drobnými suvenýry z Jihlavy, dárky od sponzorů, vzdělávacími materiály, sladkostmi, apod. Celý dopolední program by pak byl zakončen výstupem dětí na věž brány Matky Boží. Dále pak již záleží na dozoru doprovázejícím děti, zda s nimi navštíví další památky Jihlavy, či např. zoologickou zahradu nebo zda se budou vracet domů či do školy. Městem by mohla být skupina motivována určitou slevou na vstup do památek, ZOO, apod. Získává tím totiž turisty a s nimi přicházejí výnosy z cestovního ruchu.

Vhodné by bylo nabízet tento vzdělávací program základním školám na celé Vysočině, případně i za hranicemi regionu. Toto by pak bylo závislé na poptávce a zájmu po vzdělávací akci.

Aby se rozšiřovalo povědomí o samotné existenci naučné stezky, jejíž absolvování by mohlo být školami využito v rámci školní docházky a jejího obohacení, bylo by nutné vytvořit leták, který by zaujal jak vedení škol, tak také jejich žáky. Návrh na podobu letáku určeného pro děti je zveřejněn v příloze bakalářské práce. Dalšími možnými typy

propagace by mohly být reklamy v regionálním tisku, televizi, či regionálních rádiích. Pak již záleží pouze na organizátorech akce, kolik by byli ochotni do reklamy samotné investovat. To samé platí také o zpoplatnění akce – tzv. vstupném. Zda by byla stezka realizována pro školy zdarma, či za určitý poplatek.

4.1.6 Závěr z ověření

Podle reakcí a komentářů dětí na průběh akce bylo patrné, že je program bavil a že si ho užily. Na otázku, co z programu se jim líbilo nejvíc, odpověděly, že kreslení a luštění. Kreslením byl myšlen úkol č. 9, při němž byla testována vnímavost, pozornost a kreativita dětí. Tento úkol jimi byl označen za jeden z těžších avšak nejzábavnější. Na otázku co se jim nelíbilo, odpověděly, že se jim líbilo vše a že je program bavil. Nejvíc pak uvítaly možnost výstupu na věž brány Matky Boží, který byl oficiálním zakončením trasy a který si viditelně užívaly.

Podle vyhodnocených odpovědí, je tato stezka nejvhodnější pro věkové rozmezí 10 – 13 let. I když se stezky účastnil i 14letý chlapec a stezka ho bavila, úkoly pro něj již byly příliš snadné. Ostatní děti poznamenaly, že některé úkoly byly těžší, některé snadnější, ale že jim program příliš lehký nebo naopak příliš těžký nepřipadal. Absolvování celé trasy, včetně plnění úkolů trvalo přesně 90 minut. I když se to může zdát jako dlouhé časové rozmezí, děti pozornost udržely bez sebemenších problémů až do konce trasy, včetně výstupu na bránu Matky Boží. Dokonce projevíly i zájem o zde vystavované stálé expozice a kladly i doplňující otázky týkající se jak historie města, tak také samotné brány Matky Boží.

Tato poznávací aktivita se projevila jako pro děti zábavná a přitom naučná a nenucená forma vzdělávání a probudila v nich i další zájem o město. Na otázku, zda by tuto stezku doporučili svým kamarádům, odpověděli všichni, že ano.

Fotodokumentace z absolvování vzdělávacího programu nazvaného „Cesta k poznání Jihlavy“ je k vidění v příloze C.

5 Zapojení Jihlavy a brány Matky Boží do cestovního ruchu

Dnešní nabídka zahraničních poznávacích zájezdů nabízených cestovními kancelářemi a agenturami je velmi široká. O hodně méně, co se počtu týče, bychom však našli poznávacích zájezdů realizovaných na území České republiky. Když už se nějaký zájezd objeví, jedná se většinou o pobyt či poznávání ve známých oblastech a lokalitách, např. Praha, Krkonoše, Šumava, Český Ráj, apod. V České republice se však nachází spousta míst a památek, které těm výše zmíněným mohou konkurovat, např. Vysočina. Její potenciál v oblasti cestovního ruchu je vysoký, avšak chybí kvalitní propagace kraje. Nachází se zde mnoho krásných míst i památek. Na jejím území může turista navštívit dokonce i tři památky, které jsou zveřejněny na seznamu světového kulturního dědictví UNESCO. Ani tyto skutečnosti však nezdrží turistu na území kraje déle než jeden den. V roce 2010 byly na internetových stránkách Czechtourism zveřejněny výsledky dotazníkového šetření příjezdového cestovního ruchu za období červenec až září 2010. Podle tohoto výzkumu se z měst Vysočiny na seznamu měst navštívených zahraničními turisty objevila pouze Telč [18].

Na základě výše uvedených poznatků ohledně návštěvnosti kraje je dalším cílem práce tvorba poznávacích výletů určených např. k pořádání jednodenních zájezdů Vysočinou. Navrženy jsou tři alternativy a v každé z nich dominuje jako startovní město Jihlava. Do programů jsou začleněna města, v nichž se nachází pamětihodnosti, které turisty osloví a lákají k poznání krás a tajemna minulosti. Jedná se o jednodenní výlety pro max. 40 účastníků. Vytvořeny jsou tak, aby mohly být v případě zájmu cestovními kancelářemi realizovány a zařazeny do jejich nabídky.

V rámci této kapitoly je také navržen průvodce historickým centrem Jihlavy. Ten turisty provádí po jeho nejkrásnějších památkách a seznamuje je s opevněním města. Délka trasy trvá cca 30 – 45 minut a k její vyšší úrovni je zapotřebí služeb průvodce. Ovšem není vyloučeno ani užití pouze např. tištěného průvodce. V tomto případě by turisté absolvovali trasu sami bez odborného výkladu a doprovodu. Město by mohlo za určitou pevnou cenu tyto tištěné průvodce turistům nabízet v turistických informačních centrech stejně jako prohlídku s průvodcem. Prohlídka je nazvaná „Středem města k nejkrásnějším památkám Jihlavy“.

5.1 Středem města k nejkrásnějším památkám Jihlavy

Začátek trasy:	Brána Matky Boží
Konec trasy:	Brána Matky Boží
Trvání:	cca 100 minut při využití služeb průvodce
Komentář:	mluvený výklad průvodce/tištěný text
Prodej:	Turistická informační centra (radnice, brána Matky Boží)

5.1.1 Popis trasy

Startovním místem trasy je brána Matky Boží, zde může být prohlídka turisty zakoupena stejně jako v turistickém informačním centru se sídlem na Masarykově náměstí v budově radnice. Předpokládá se, že turisté v tomto případě upřednostnili služby průvodce před tištěným textem. Výklad poskytovaný průvodcem na jednotlivých zastávkách trasy je uveden níže.

Od brány Matky Boží se skupina přesouvá ulicí Matky Boží přes znak středu města k Mariánskému sloupu, horní kašně, obchodnímu domu Prior a dolní kašně. V tento okamžik turisté opouští Masarykovo náměstí a pokračují ulicí U Mincovny ke kostelu Sv. Jakuba Většího. Od kostela trasa pokračuje ulicemi Joštova a Brněnská až ke vstupu na hradební parkán. Cestou přes parkán a křižovatku pod Masarykovým náměstím se skupina dostane až na Minoritské náměstí k Minoritskému kostelu a odtud ulicí Matky Boží opět k bráně Matky Boží. Zde je prohlídka města zakončena výstupem na věž brány stále ještě v přítomnosti průvodce, který popíše památky z „ptačí perspektivy“. V ceně prohlídky města by pak také měla být možnost navštívení stálých expozic vystavovaných v prostorách brány.

5.1.2 Výklad poskytovaný průvodcem

Brána Matky Boží

Čas: 8:00 hod.

- 1. zastávka v rámci programu průvodce

Výklad:



Obr. 13: Brána Matky Boží, Jihlava

Zde je k vidění jediná zachovaná brána z původních pěti, kterými se Jihlava mohla v minulosti pyšnit a jež byly také součástí městského opevnění a tudíž i obranným prvkem města. Byla postavena na počátku 2. poloviny 13. století. V letech 1508 -1509 byla provedena renovace brány, při níž byla původní věž snesena a nahrazena pozdně gotickou bránou s vysokým průjezdem s hrotitými portály. Další úpravy pak byly provedeny v roce 1548 a 1564. Po velkém požáru, který ve městě propuknul roku 1551, byla brána poškozena a ve zmíněném roce 1564 opravována. V tento rok získala věž brány Matky Boží renesanční nástavbu 4. a 5. patra. Tímto zásahem získala svoji dnešní výšku 24 metrů a byla obohacena atikou. V tomto období se obranný systém brány pyšnil mohutným barbákánem, padacím mostem a baštami. Od roku 1853 je brána obohacena hodinami. V roce 1862 pak dochází pro milovníky historie k nemilé události – zbourání předbraní. Bránu narušil roku 1995 nevhodný hydrologický zásah a jeho důsledkem byl pokles tělesa brány a jeho následné statické zajišťování. Nevyhnulo se však poškození koruny. Ta musela být roku 1996 rozebrána a následně znovu postavena.

[5]

V dnešní době jsou v prostorách brány Matky Boží instalovány dvě stálé expozice s názvy „Z historie Jihlavy“ (jedná se o obrazové reprodukce malíře Gustava Kruma)

a Jihlavská pevnost. K jejich návštěvě bude prostor po zakončení prohlídky výstupem na věž Brány Matky Boží.

Dále se zde nachází sídlo turistického informačního centra a Astronomické společnosti, která každé pondělí při jasné obloze pořádá večerní pozorování oblohy.

Další zastávkou v rámci této komentované prohlídky města je znak středu historického města.

Střed města

Čas: 8:10 hod.

- 2. zastávka v rámci programu

Výklad:



Obr. 14: Označení středu historického města, Jihlava

Tento znak, je přesným vymezeným místem, které bylo přesným středem historického města. Toto místo je označeno kovovou deskou umístěnou v dlažbě. Deska zde byla umístěna uprostřed týdne, uprostřed dne a uprostřed města 20. dubna 2011.

Kovovou desku do dlažby v ulici Matky Boží položil sám primátor města Jaroslav Vymazal za asistence náměstků. Rozměry desky činí přibližně 45x45 cm a jsou na ní vyobrazeny světové strany, souřadnice a nadmořská výška místa a ježci (symbol města). Na přilehlém domě je připevněna informační tabule, která uvádí fakta o středu města v několika světových jazycích. Střed byl vypočítán na základě mapy stabilního katastru z roku 1876.

Skupina se dále přesune na Masarykovo náměstí, kde bude seznámena s některými památkami nacházejícími se na jeho území.

[19]

Mariánský sloup

Čas: 8:20 hod.

- 3. zastávka v rámci programu

Výklad:

Mariánský sloup často bývá nazýván morový sloup. Na Masarykově náměstí byl postaven v roce 1690 a jeho stavba byla jakýmsi vyjádřením díky za to, že se městu vyhnula morová epidemie a bylo před ní ochráněno. Na vrcholu sloupu můžete vidět kopii sochy „Immaculaty“. Její originál je k vidění v historické budově radnice. Na nárožích podstavce lze obdivovat sochy sv. Františka Xaverského, sv. Josefa, sv. Šebestiána a sv. Jakuba. V blízkosti morového sloupu je také k vidění pamětní deska. Ta je věnována Evženu Plockovi, který se nedaleko od tohoto místa upálil. Důvodem bylo vyjádření protestu proti sovětské okupaci v roce 1969.



Obr. 15: Mariánský sloup, Jihlava

[5]

Za zmínku také stojí historická budova radnice. Ta vznikla spojením tří domů patřících bohatým patricijům. Radnice se vyvíjela a utvářela až do roku 1727. Všechny tři zmíněné domy prošly architektonickým a stavebním vývojem. Nejstarší vzhled byl vytvořen v gotickém slohu, který dokládají sklepy, původní portálek, obvodové zdi a další. Požáry v letech 1535 a 1551 si vynutily různé přestavby probíhající nejen na budově radnice, ale i v celém městě. Při přestavbě po těchto požárech se podoba radničního dvojdomu přetvářela do pozdně gotického stylu. Dále také vznikla reprezentativní radní síň s žebrovou klenbou. Po gotice následoval renesanční sloh. V rámci renesance bylo roku 1558 obohaceno průčelí radnice malovanou freskovou fasádou, roku 1574 byla přistavěna velká soudní síň včetně jejího dřevěného obložení. Století osmnácté bylo obdobím velkých a zásadních změn ve vzhledu radnice. Roku

1727 se připojil poslední třetí dům (tzv. Kentlinův), celý komplex byl navýšen o druhé patro a získal klasicistní fasádu. Navýšení domu následovalo nové zastřešení, které bylo obohaceno vížkou s hodinami. Symbolem městské samosprávy a sídlem jejích institucí byla radnice již od roku 1425. V jejích prostorách se odehrála např. závěrečná jednání o kompaktáta roku 1436. Nad prostředním vchodem radnice můžete vidět městský znak, který zobrazuje v levé horní a pravé spodní čtvrtině červeného ježka na stříbrném poli a v pravé horní a levé spodní čtvrtině stříbrného českého korunovaného dvouocasého lva na červeném poli.

Dnešní vzhled byl radnici dodán rozsáhlou rekonstrukcí obou budov v letech 2004 – 2006. Radnice je přístupná veřejnosti od dubna do září a mimo sezonu od pondělí do pátku (9:00 – 15:00 hod.) po předchozí domluvě min. jeden den předem.

[20]

Obchodní dům Prior

Čas: 8:30 hod.

- 4. zastávka v rámci programu

Výklad:



Obr. 16: Obchodní dům Prior, Jihlava

Tato stavba nahradila v minulosti volně stojící blok středověkých budov zvaný Krecl. Do doby než byl tento blok zbourán a na jeho místě postaven obchodní dům, patřilo Masarykovo náměstí k těm nejkrásnějším u nás a největším svého druhu

v Evropě. Likvidace Kreclu byla zahájena v dubnu roku 1974 a definitivně ukončena v prosinci roku 1975. Následující tři roky se prakticky nic nedělo. Základní kámen obchodního domu byl totiž položen teprve roku 1978. Tento kámen je vystaven u budovy obchodního domu. První návštěvníci pak Prior navštívili v květnu roku 1983, kdy byl otevřen veřejnosti. Budova obchodního domu ještě dnes vyvolává rozporuplné názory, převážně však negativního charakteru. Tato komunistická budova pro většinu obyvatel města i turistů působí jako pěst na oko a narušení vzhledu historického centra Jihlavy.

[21]

Masarykovo náměstí dále zdobí dvě kašny. Horní kašna byla skupinou míjena při přechodu od Mariánského sloupu k obchodnímu domu. Obě kašny jsou obohaceny pískovcovými sochami bohů vod. Na horní kašně se nachází bůh Poseidon (Neptun) a na té spodní bohyně Amfitrité. Kašny stojí na Masarykově náměstí již od roku 1797 a nahradily kašny dřevěné. Až budeme procházet kolem spodní kašny na další místo naší prohlídky, prosím všimněte si původního pásu dlažby, který kašnu ohraničuje. Tato původní dlažba se nazývá „kočičí hlava“, nachází se kolem obou kašen a pochází z 19. století.

Dalším bodem prohlídky je kostel sv. Jakuba Většího. Během cesty k němu, se skupina turistů zastaví ještě u rohového domu zvaného Mincovna. Pár minut času také turisté dostanou na prohlídku zmíněné dolní kašny.

[22]

Měšťanský dům č. 8

Čas: 8:40 hod.

- 5. zastávka v rámci programu

Výklad:



Obr. 17: Měšťanský dům č. 8

Toto je středověký dům, jenž byl v 2. pol. 16 století přestavěn. Právě touto přestavbou získal nárožní válcový arkýř na konzole a také vysazené 1. patro směrem do ulice „U Mincovny“. Jedná se o ulici, která směřuje ke kostelu sv. Jakuba Většího.

Zde si můžete prohlédnout vyobrazení zlatého sluníčka nacházejícího se na konzole arkýře. Podle lidové tradice je znázorněním posměvážka, který se raduje z poprav, jenž je spojovaná s protějším domem. Tento nárožní dům je nazýván „mincovna“ od 19. století, kdy byl neprávem označen za místo sídla jihlavské mincovny. V tomto domě se narodil 28. října 1780 rakouský ministr financí a prezident říšské rady Karl Friedrich Kübeck. Ten se výrazným způsobem zasloužil o rozvoj památkové péče v Jihlavě.

[5]

V rámci zpestření prohlídky následuje Pověst o založení města Jihlavy.

Pověst o založení města Jihlavy

V místech nynějších Starých Hor býval kdysi v dávných dobách hustý pohraniční hvozd, který protínala prastará obchodní stezka, vedoucí z Moravy do Čech. V tomto hvozdě stála poblíž řeky Jihlavy osamělá chaloupka, v níž přebýval starý hrnčíř. Na kruhu kroužil hliněné hrnce a prodával je na trhu. Jednoho večera zaklepal na dveře chaloupky jezdec jedoucí za obchodem do Prahy. Zabloudil v hustém lese a hledal u hrnčíře přístřeší. Starý hrnčíř jej vlídně přijal. Nabídl mu nocleh, postaral se o kupcova koně, kterého ustájil do chléva ke své kravce a nabídl mu k večeři smažená vejce. A jak tak spolu při chutném jídle seděli, rozprávěl hrnčíř o svých starostech. Posteskl si, že se mu poslední dobou dílo nedaří, hrnce mu v peci pukají a ukázal mu několik střepů z rozbitých nádob. Cizinec poznal, že příčinou praskání hrnců je stříbro, které je v hlíně obsaženo. Vyžádal si od hrnčíře několik střepů, které příštího jitra vzal s sebou do Prahy. Vrátil se brzy spolu se svým bratrem zpět. Odkoupili od hrnčíře chýši i s pecí, a když ji rozbořili, našli v ní kus stříbra jak paže silný, které při vypalování stékalo roštem dolů. Založili na tom místě důl a na pahorku u řeky Jihlavy zbudovali kostelík sv. Jana Křtitele. Pod ním a poblíž něho se lid usídlil a tak vznikla Jihlava. Dle kroniky Václava Hájka z Libočan stalo se to za panování krále Karla Velikého v roce 799.

[23]

Další zastávkou v poznávacím programu je kostel sv. Jakuba Většího.

Kostel sv. Jakuba Většího

Čas: 8:50 hod.

- 6. zastávka v rámci programu

Výklad:

Toto náměstí zde vzniklo v roce 1819 při velkých úpravách samotného kostela sv. Jakuba Většího. Od 60. let 13. století zde býval až do roku 1784 hřbitov. V tomto roce byl však zrušen a hřbitovní zeď byla zbourána roku 1819, aby ji mohlo nahradit náměstí s parkovou úpravou.



Obr. 18: Kostel sv. Jakuba Většího, Jihlava

zvonu Zuzana umístěného ve věži kostela.

Tento kostel je gotický s dlouhým kněžištěm, trojlodní halou a dvěma věžemi v západním průčelí. Vyšší věž, tzv. severní, měří 63 metrů a nižší věž, tzv. jižní, 54 metrů. Stavba této mohutné budovy byla zahájena brzy po vzniku královského horního města Jihlava a byla vytvářena jako románská bazilika. Roku 1250 však došlo ke stržení původní stavby a nahrazení gotickým objektem. V tomto roce vznikl také vstupní portál. Kostel byl slavnostně vysvěcen olomouckým biskupem Brunem ze Schaumburku 31. května 1257. V období kolem roku 1300 byla dostavěna severní věž, tzv. hlásná. Ani kostel se nevyhnul poškození obrovským požárem, které město zasáhl a velice silně poškodil roku 1353. Po tomto požáru následovala v letech 1373 – 1379 rozsáhlá přestavba, kdy bylo dokončeno trojlodí zaklenuté do křížové klenby. Dále sem byly vsazeny čtyři osmiboké sloupy. Jižní věž (zvonice) se připojila k chrámu mezi

I když by se dalo o kostele sv. Jakuba Většího vyprávět dlouho, protože jeho historie je velmi bohatá, nebudou turisté přehlcováni informacemi. Budou sděleny pouze ta hlavní a nejdůležitější fakta a poté průvodce převypráví další pověst, která se týká

lety 1430 – 1436. Dalším ničivým požárem, který poškodil opět nejen chrám, ale i celé město, byl požár 18. května 1523. Jednalo se o největší živelnou katastrofu v historii města. Opravy, které si následky požáru vyžádaly, trvaly 40 let. V rámci těchto oprav byla snížena jižní věž z důvodu vychýlení od své osy. Ke slavnostnímu svěcení zvonu do dnes nazývaného „Zuzana“ došlo 27. října 1563. Zvon vážil 7 100 kg a byl umístěn do jižní věže. Pověst o jeho názvu si povíme po dokončení výkladu o kostelu sv. Jakuba Většího. Během 19. století se kostel dostal do velmi špatného technického stavu a nutností opět bylo provedení několika oprav zahájených ve druhé polovině tohoto století. Ve 20. století pak musely být obě věže staticky zajišťovány. Severní věž roku 1922 a jižní věž roku 1924. V interiéru kostela můžete obdivovat např. Pietu na oltáři kaple Bolestné Panny Marie, která vznikla kolem roku 1350, sochu sv. Kateřiny (jedna socha ze skupiny tzv. krásných českých madon), unikátní křtitelnicí, obraz „Stětí sv. Jakuba (vysoký 7,5 m) a spoustu dalších krásných uměleckých děl.

[5]

Pověst O zvonu Zuzaně

Měšťané jihlavští chtějící se blýsknout svým bohatstvím, pozvali si pražského zvonaře Brikcího z Cinperka, aby jim ulil zvon, jaký široko daleko žádné město nemá. Slíbili mu za to pěkných pár kop grošů, když se dílo vyvede. Léta Páně na den sv. Michaela r. 1563 byl velký zvon ulit v hradebním příkopu u Panenské brány. Když se ve velikém kotli vařila zvonovina, přicházely ženy a dívky, mladé i staré, hříšné a zbožné a házely do vroucí zvonoviny zlaté řetízky, prstýnky milým potají darované, šperky odkázané rodiči na smrtelném loži, těžce nastřádané tolary a groše, zlaté upomínky na zmizelé štěstí. To vše pomalu mizelo ve žhavé výhni. Nejvíce ze všech darovala na ulití zvonu lazebnice Zuzana. Bylo to 1840 zlatých peněz, jimiž vykoupila své hříchy. Sotvaže zvon, křtěný jménem Jakub, byl na věž roku 1563 zavěšen, sedla si Zuzana na stolicí mezi dveře chrámové a nechala si jím zaživa vyzváněti.

[23]

Od této doby je tedy zvon, který se správně jmenuje Jakub, nazýván Zuzana a těší obyvatele Jihlavy i turisty krásným zvukem vyzvánění.

Po dokončení výkladu o kostelu sv. Jakuba Většího průvodce turistům ukáže pozůstatky hradebního opevnění města v blízkosti kostela. V jeho blízkosti se pak také v minulosti nacházela jedna z původních pěti bran – brána Česká. V těchto místech pak byly hradby zesíleny také věží Wachswinterů (Petrovických). Další zastávkou je potom hradební parkán, na který skupina turistů s průvodcem vstoupí vchodem v ulici Brněnská.

Hradební parkán (celkem 4 zastávky)

- 7. zastávka v rámci programu

Čas: 9:05 hod.

Výklad:

Díky propracovanému systému opevnění města, byl Jihlavě roku 1653 udělen statut pevnosti a byla považována za nedobytné město. Tuto pověst ztratila až po vpádu Sasů do města 12. 2. 1742. Status pevnosti pak byl Jihlavě odejmut roku 1755. Na konci 18. století docházelo k postupné likvidaci pevnosti a od roku 1783 bylo dokonce povoleno odstraňování vnější fortifikace a jednotlivých částí opevnění. Mizely zemní násypy i vnější opevnění. Pásmo v místech kolem hradeb bylo rozprodáváno a vznikaly zde nejčastěji zahrady a soukenické rámy. Násypy byly snášeny a pod vrstvou hlíny a písku zmizely také příkopy. Kamenné hradby, na kterých nyní stojíme, se vyhnuly srovnání se zemí jenom díky tomu, že byly využívány při nové výstavbě jako opěrné zdi. Postupem času se pak hradby stávaly součástí vnitřního města.



Obr. 19: Jihlavské opevnění

Aby byla posílena obranná funkce hradebního systému, byly hradby zesíleny vysokými věžemi, které byly součástí hlavní hradební zdi. Ve 13. století převažovaly věže hranolového typu, od století patnáctého pak věže válcovité a poloviční. Parkánová zeď byla zesílena baštami. Vzhled opevnění města věrně dokládá freska Přepadení Jihlavy roku 1402. Ta je k vidění na epistolní straně kněžiště minoritského kláštera. Jeho budova je rovněž součástí prohlídky města a bude na ni upozorněno. Většina věží nacházejících se v hradební zdi byla pojmenována a jejich lokace se dá dnes stanovit. Jedna velká věž, jejíž jméno není známo, se nacházela v severovýchodním ohbí přibližně za dnešním Domem mládeže. Tato věž měla pro ochranu a při bojích i obranu města velký význam. Další věží, jejíž umístění v minulosti, je nám dnes známo, je věž Katovská. Tato věž dostala název podle katova domku v její blízkosti a nacházela se v zatáčce dnešní Čajkovského ulice (nedaleko ulice Joštova, kterou jsme sem přišli) a pod ní jsou dosud k vidění dvě bašty. Na cestě k místu, kde se v minulosti nacházela Brtnická brána, pak byly další čtyři bašty. [24]

V rámci této části hradebního parkánu je naplánována ještě jedna zastávka, na které turisté poznají další pověst z historie města. Ta se tentokrát jmenuje „Ohnivý Švéd v Jihlavě“.

- 8. zastávka v rámci programu

Čas: 9:15 hod.

Nyní následuje pověst a poté informace o Brtnické v bráně, která bývala jednou z pěti původních městských bran.

Ohnivý Švéd v Jihlavě

Za sychravých podzimních nocí, když prudký vítr otáčí skřípějícími korouhvičkami na střeších, a těžké kapky deště bubnují na okenní tabulky, prohání se Jihlavou o půlnoci divoký jezdec s ohnivou hlavou a žhoucím očima, na zpěněném koni. Projíždí se úprkem po jihlavských hradbách za mocného hlomozu a vřavy podobající se hluku na bojišti promíseného výkřiky a sténáním raněných a umírajících. Do toho pak zaznívá co chvíli výsměšný chechot. Pak je zase slyšet řinkot rozbitého skla a potom rázem strašidlo zmizí. Jen bouře vyje svou odvěkou píseň po starých hradbách. Ohnivý jezdec je švédský plukovník Samue Oesterling. V třicetileté válce Jihlavany strašně trýznil. Byl

velitelem švédské posádky v Jihlavě, která město po dva roky okupovala. Neslýchané bylo jeho mučení a násilnosti páchané na bezbranných obyvatelích města. Vrcholu dosáhlo v době, kdy císařští Jihlavu oblehli, aby ji vyrvali ze spárů okupantů. Tu Oesterling vyhnal všechny obyvatele na těžké opevňovací práce, radní jako posluhy, učitele jako žáky. Dokonce i ženy a děti, staří a nemocní nebyli ušetřeni, všichni museli pracovat na šancích ve dne i v noci. Byli nasazeni na místech, která byla nejvíc ostřelována. „Pracujte, vy psi, nebo vám zpřerážím žebra,“ nadával plukovník nešťastníkům. A běda tomu, kdo jen slůvkem odporoval! Týrání a posléze smrt byla jeho údělem. Kteréhosi dne nechal Oesterling zatknout měšťana pro podezření, že chtěl město císařským zradou vydat, a nechal jej bez okolků zastřelit. Nevýslovná žalost zaplavila nitro jeho jediné dcery, která se při mrtvole svého otce zapřísáhla, že se zuřivci krvavě pomstí. Jedné noci připlížila se dívka ke strážnému ohni švédských vojáků a vyslechla mimoděk jejich rozhovor. Rozmlouvali právě o nezranitelnosti plukovníkově, který byl nezranitelný jak vůči střelám, tak i bodnutí a mohl být usmrcen pouze skleněnou koulí. Děvče se tak dozvědělo, co potřebovalo. Když pak krátce nato vstoupil Oesterling na šance, zasvištělo to najednou vzduchem a pyšný švédský plukovník se smrtelným výkřikem klesl umíraje k zemi. Skleněná koule mu prostřelila prsa.

Mezitím co plukovník ve smrtelných křečích umíral, předstoupila před něj dívka a pravila: „Jsem dcerou toho, jejž jsi zavraždil! Pomstila jsem na Tobě svého otce, ty násilníku! Nechť je Ti bůh milostiv!“ Nato Švéd vypustil duši. Dívka pak vstoupila do kláštera, kde zůstala až do své smrti.

Podobizna zlověstného Oesterlinga je dodnes uložena v jihlavském muzeu.

Nyní tedy informace o Brtnické bráně. Skupina se v tomto okamžiku nachází nedaleko místa, kde v minulosti stála Brtnická brána. Brána byla pojmenována podle ulice směřující do Brtnice a Třebíče. Ulice však vedla i směrem do Znojma a Vídně. Tato brána byla největší a nejmohutnější z původních pěti a byla obohacena mohutným barkanámem. Barkanám je zdokonalovací obranný prvek opevnění, který měl půlkruhový tvar a chránil bránu. V minulosti zasahoval až do míst, kde se nyní nachází budova City Parku.

Touto bránou např. 19. listopadu 1805 vstoupili do města Bavoři. Jejich dvoudenní působení v Jihlavě bylo doprovázeno loupením v domech a obchodech a ničením majetku občanů města. [6]

Na připomenutí toho, že se na tomto místě brána nacházela, je přímo na křižovatce na jednom z domů vyvěšena informační tabule. Před přecházením křižovatky průvodce upozorní, že je nutné dbát zvýšené pozornosti. Informační tabuli si turisté budou moci prohlédnout z druhé strany silnice, odkud je lépe viditelná. Na malý okamžik zde průvodce zastaví.

- 9. zastávka v rámci programu

Čas: 9:25 hod.

Výklad:

Zde se již zastavíme pouze na malou chvíli a shrneme a doplníme informace týkající se opevnění města. Hradby tedy kolem města vznikaly již od jeho počátku, a to od poloviny 13. století. Plnily nejen funkci obrannou, ale také hospodářskou. Ukrývaly a chránily totiž bohatství města např. v podobě stříbra. Opevnění bylo dlouhé několik kilometrů a tvořila ho vnitřní hradební zeď vysoká 6 metrů, parkán s parkánovou zdí a příkop hluboký místy až 7 metrů. Obrannou funkci hradební zdi zesilovaly věže a v parkánovém pásu bašty. Součástí opevnění bylo pět městských bran, ze kterých se do současnosti dochovala pouze jedna – brána Matky Boží. Vývoj dobývacích technik si postupem času vynutil stavební úpravy a zdokonalování opevnění. V 15. století byla např. vybudována řada stanovišť a opevnění. Jak jsem již zmínila, v roce 1755 byla jihlavská pevnost zrušena. Důvodem bylo to, že vývoj techniky byl příliš rychlý a opevnění nestihlo být dostatečně rychle vylepšováno. V první polovině 19. století docházelo k bourání bran z důvodu narůstajících potřeb dopravní infrastruktury. Odolala pouze zmíněná brána Matky Boží. Pás hradeb, který je dochován do současnosti, je rekonstruován podle barokní podoby ze 17. století, a to včetně parkové úpravy parkánu.

[25]

Minoritský klášter a kostel Nanebevzetí Panny Marie

Čas: 9:35 hod.

- 10. zastávka v rámci programu

Výklad:

Minoritský klášter

Jedná se o jednu z nejstarších dochovaných staveb v Jihlavě. Jak název napovídá, byl postaven členy minoritské řádu, kteří do města přicházeli již v prvním období prudkého rozvoje dolování stříbra po roce 1240. První zmínka o klášteře se objevila v listině z roku 1257. Definitivní tvar však dostal až v 80. letech. V průběhu 14. století docházelo k jeho rozšiřování směrem ke hradbám. Roku 1436 byl místem některých z řady jednání o kompaktech. Klášter byl upravován také v průběhu 15. a 16. století, avšak větší úpravy proběhly až v letech 1664 – 1665. Dnešní podobu dala klášteře až zásadní přestavba v letech 1730 – 1736. V rámci těchto stavebních úprav byla budova navýšena o 2. patro a získala barokní fasádu a dva vchody na jižní straně. Vchod na pravé straně je obohacen o barokní portál s vyobrazením letopočtu 1736 a znaku minoritského řádu. Ke změnám došlo i v interiéru kláštera. Velká kapitulní síň byla rozdělena příčkou, asi o metr byla zvýšena podlaha, prostory byly obohaceny barokním zaklenutím, apod.

[5]

Kostel Nanebevzetí Panny Marie

Tento kostel byl postaven těsně po roce 1250 a jedná se o trojlodní baziliku s dlouhým



Obr. 20: Kostel Nanebevzetí Panny Marie

všechny obvodové zdi tohoto kostela pocházejí z 13. století. Zaklenutí kostela

kněžištěm a krátkou příčnou lodí – tzv. transeptem. Kostel byl při stavbě orientován nezvyklým směrem, a to na jih, směrem k rodišti sv. Františka – k Assisi. Hlavní vchod se nachází v ulici Matky Boží, na níž se za chvíli přesuneme a budeme po ní pokračovat směrem zpět k bráně Matky Boží. Téměř

představuje nejstarší klenbu baziliky žebrového řádu ve střední Evropě. Po obrovském požáru v roce 1353 došlo k rozsáhlým opravám, během nichž se změnila podoba kostela, a byl obohacen o osmibokou věžičku. Během dalších století a let dochází k různým úpravám budovy, např. na začátku 15. a 16. století (v období pozdní gotiky), v letech 1684 – 1685 (barokní úpravy), v roce 1756 a v dalších. V tomto kostele se nachází velice slavná freska „Přepadení Jihlavy v r. 1402“. Ta byla zmíněna v souvislosti s opevněním města. Jedná se o rozměrný nástěnný obraz, který zachycuje přepadení města 19. 12. 1402. Tato freska byla přemalována v 16. století a v roce 1735. Roku 1785 pak byla zcela překryta omítkou a odkryta teprve v letech 1933 – 1934 při rozsáhlých úpravách kostela. Tato freska ovšem není jediným uměleckým dílem nacházejícím se ve zdech kostela. Jsou zde k vidění např. zbytky gotické výmalby, plastiky světic, barokní oltář, sochy, renesanční kříž a další. Další podstatné opravy a restaurace maleb kostel prodělal v letech 1933 – 1935 a 1791 – 1972. K restaurování zmíněné fresky „Přepadení Jihlavy v r. 1402“ došlo v letech 1989 – 1990. Statut farního kostela získal kostel v roce 1784 a je jím dodnes.

Další, a zároveň také poslední, zastávkou trasy je brána Matky Boží. Skupina se k ní přesune ulicí Matky Boží.

Brána Matky Boží

Čas: 9:45 hod.

- 11. zastávka v rámci programu

Výklad:

Na tomto místě průvodce poděkuje turistům za pozornost a zájem o historii Jihlavy a vysloví např. přání o jejich další návštěvě. Dále je seznámí s tím, že v ceně prohlídky mají také prohlídku věže, na kterou je doprovodí a ukáže jim z ní nejznámější památky města. Cena dále obsahuje možnost prohlídky stálých expozicí vystavovaných v prostorách brány Matky Boží. Tato prohlídka je již dobrovolná a proběhne individuálně ve vlastní režii turistů.

5.2 Jednodenní výlety Vysočinou

V příloze D jsou nastíněny možnosti realizace tří jednodenních výletů po krásách a především památkách Vysočiny. Jedná se o takové programy, které turistu seznámí s tím nejkrásnějším a nejznámějším v rámci kraje. V každém z výletů je startovním místem město Jihlava a z něj se pak dále pokračuje do různých měst v rámci Vysočiny. Jedná se o Telč, Třebíč a Žďár nad Sázavou, kde jsou k vidění památky uvedené na seznamu světového kulturního dědictví UNESCO a další města, která se pyšní krásnými památkami a mají návštěvníkům co nabídnout.

6 Závěr

Cílem práce bylo vytvoření informačního materiálu, který by do města i kraje Vysočina přilákal více turistů a seznámil s historií města, hradebního systému a brány Matky Boží. Ke zvýšení pravděpodobnosti návštěvy města i kraje bylo využito vytvoření nabídky vzdělávací aktivity, průvodce historickým centrem Jihlavy a zapojení Jihlavy a brány Matky Boží do cestovního ruchu nejen v rámci města, ale i v rámci celého kraje.

V případě vzdělávací aktivity bylo zrealizováno i její ověření. Při něm se ukázalo, že děti, které jsou v tomto případě cílovou skupinou, možnost program absolvovat uvítaly. Podle jejich reakcí a komentářů se aktivita jevila jako zajímavá, zábavná a obohacující. I po jejím skončení děti kladly doplňující otázky a zajímaly se o další fakta z historie i současnosti týkající se města i Brány Matky Boží samotné.

V rámci zapojení Jihlavy do cestovního ruchu v kraji Vysočina byly vytvořeny návrhy tří jednodenních výletů, které by v rámci kraje mohly být pořádány a mohly by přilákat turisty. Je však nutné říci, že zde cílovou skupinu netvoří pouze turisté přicházející do kraje zvenčí, ale také obyvatelé žijící na jeho území. Ti totiž velice často osobně nenavštívili ani polovinu památek, které se na Vysočině nacházejí.

Na území kraje jsou vidění památky, které jsou schopny turistovi nabídnout velmi zajímavé a poutavé informace o jejich historii a vývoji. Nachází se zde také tři památky uvedené na seznamu světového kulturního dědictví UNESCO. Je tedy nutné kraj lépe propagovat a snažit se vytvářet takové informační zdroje, které by mohly eventuálně turisty přilákat a probudily by v nich touhu po poznání. V rámci této práce (příloha D) je takový informační materiál vytvořen a s kapkou štěstí dopomůže městu a kraji třeba i k nepatrnému navýšení návštěvnosti.

Cílem bylo také zpracovat velmi obsáhlou historii města včetně hradebního systému. V rámci teoretické části práce je tedy pojednáváno o nejdůležitějších faktech z historie města i jeho opevnění.

Věřím, že tato práce dokáže seznámit čtenáře s městem Jihlava a případně v nich probudí zájem o poznání kraje či města a poskytne dostatek potřebných informací o zde se nacházejících památkách.

Seznam použitých knižních publikací

- [1] FRANTIŠEK HOFFMANN, *František Hoffmann devadesátiletý*, 1. vyd. Jihlava, Brno: Moravský zemský archiv v Brně – Státní okresní archiv Jihlava a Statutární město Jihlava, 2010, 463 s. ISBN 978-80-86931-49-4
- [2] FRANTIŠEK HOFFMANN, *Z počátků průmyslu a dělnického hnutí na Jihlavsku*, Jihlava, 1955, ISBN není
- [3] DR. FRANTIŠEK HOFFMANN, DR. ZDENĚK JAROŠ, DR. RENATA PISKOVÁ, DR. VLASTIMIL SVĚRÁK: *Historický atlas měst České republiky, svazek č. 8 – Jihlava*. 1. vyd. Čáslav: Studio PRESS, 2000, ISBN 80-85268-96-3
- [4] PHDR. ZDENĚK JAROŠ: *Nemovitě kulturní památky jižní Moravy. Sv. 3 Okres Jihlava. Soupis památek a literatury*. 1. vyd. Brno: Muzejní a vlastivědná společnost, 1999, 129 s. ISBN 80-85048-91-4 MVS
- [5] PhDr. ZDENĚK JAROŠ, PhDr. KAREL KŘESADLO, *Jihlava – kulturně historický průvodce městem*, Jihlava: Městský úřad v Jihlavě, 1996, 181 s. ISBN není
- [6] PHDR. KAREL KŘESADLO: *Kapitoly z historie Jihlavy*. 1. vyd. Jihlava: Novina Jihlava, 1992, 192 s. ISBN není
- [7] PHDR. KAREL KŘESADLO: *Města ČSSR Jihlava*. 1. vyd. Pressfoto, Praha: Vydavatelství ČTK, 1986, 156 s. ISBN není
- [8] RhDr. RENATA PISKOVÁ A KOLEKTIV, *Dějiny moravských měst, Jihlava*, 1. vydání Praha: Nakladatelství lidové noviny, 2009, 877 s. ISBN 978-80-7106-551-7

Internetové zdroje

- [9] *Ministerstvo kultury* [online]. c2007 [cit. 2011-03-10]. Dostupné z WWW: <<http://www.mkcr.cz/cz/kulturni-dedictvi/pamatkovy-fond/odbor-pamatkove-pece/pamatkova-pece-v-cr-18035/>>
- [10] *Oficiální stránky města Jihlavy* [online]. 2011 [cit. 2011-03-10]. Dostupné z WWW: <<http://www.jihlava.cz/statni-pamatkova-pece/os-38151/p1=50151>>
- [11] *Oficiální stránky města Jihlavy* [online]. 16.8.2000 [cit. 2011-03-10]. Dostupné z WWW: <http://www.jihlava.cz/program-regenerace-mpr-jihlava/d1637/>
- [12] *Oficiální stránky města Jihlavy* [online]. 16.8.2000 [cit. 2011-03-10]. Studie hradebního parkánu. Dostupné z WWW: <<http://jihlava.cz/studie-hradebniho-parkanu/d-1646>>.Začátek formuláře
- [13] *Oficiální stránky města Jihlavy* [online]. 26.1.2011 [cit. 2011-03-10]. Úřad územního plánování. Dostupné z WWW: <<http://www.jihlava.cz/podpora-obnovy-kulturnich-pamatek-prostrednictvim-obci-s-rozsirenou-pusobnosti/d-481599/p1=50152>>
- [14] *Oficiální stránky města Jihlavy* [online]. 18.8.2000 [cit. 2011-03-10]. Projekty dokončené v r. 1999. Dostupné z WWW: <<http://jihlava.cz/projekty-dokoncene-v-r-1999/ds-1183/archiv=1>>
- [15] *Oficiální stránky města Jihlavy* [online]. 29.5.2001 [cit. 2011-03-10]. Projekty dokončené v r. 2000. Dostupné z WWW: <<http://jihlava.cz/projekty-dokoncene-v-r-2000/ds-1184/archiv=1>>.
- [16] *Turistické informační centrum v Jihlavě* [online]. 2011 [cit. 2011-03-11]. Brána Matky Boží. Dostupné z WWW: <http://tic.jihlava.cz/vismo/o_utvar.asp?id_org=100399&id_u=43251&p1=1015&grafika=1>
- [17] *Turistické informační centrum v Jihlavě* [online]. 2010 [cit. 2011-03-11]. Kalendář akcí. Dostupné z WWW: <http://tic.jihlava.cz/vismo/kalendar-akci.asp?hledani=1&id_org=100399&id_u=&p1=1015&query=&typ_akce=0&misto=43251&kdy=7&datum_od=&datum_do=&submit=Vyhledat>
- [18] *CzechTourism* [online]. 2011 [cit. 2011-04-15]. Databáze výzkumů a analýz agentury CzechTourism. Dostupné z WWW: <<http://vyzkumy.czechtourism.cz/#;from=20>>
- [19] *Oficiální stránky města Jihlavy* [online]. 20.4.2011 [cit. 2011-04-21]. Střed města je na svém místě. Dostupné z WWW: <<http://www.jihlava.cz/stred-mesta-je-na-svem-miste/d-483126>>
- [20] *Turistické informační centrum v Jihlavě* [online]. 2007 [cit. 2011-04-21]. Radnice. Dostupné z WWW: <http://tic.jihlava.cz/vismo/o_utvar.asp?id_org=100399&id_u=43244>

- [21] *Cestovani.idnes.cz* [online]. 24.2.2006 [cit. 2011-04-21]. Jihlava: triumf normalizace nad prohnilým středověkem. Dostupné z WWW: <[Jihlava: triumf normalizace nad prohnilým středověkem](#)>.
- [22] *Turistické informační centrum v Jihlavě* [online]. Rok není uveden [cit. 2011-05-11]. Kašny. Dostupné z WWW: <http://tic.jihlava.cz/vismo/o_utvar.asp?id_org=100399&id_u=43247>
- [23] *Turistické informační centrum v Jihlavě* [online]. 26. 3. 2010 [cit. 2011-04-22]. Lidové pověsti z Jihlavy. Dostupné z WWW: <http://www.tic.jihlava.cz/vismo/dokumenty2.asp?id_org=100399&id=463200&query=lidov%C3%A9+pov%C4%9Bsti&p1=1004>
- [24] *Webhouse.cz* [online]. Rok není uveden [cit. 2011-04-22]. Jihlavské opevnění. Dostupné z WWW: <<http://webhouse.cz/misspage/benko/hradby.htm>>
- [25] *ZJihlavy.cz* [online]. 2011 [cit. 2011-04-22]. Významné historické památky. Dostupné z WWW: <<http://www.zjihlavy.cz/s1-historicke-pamatky>>
- [26] *Oficiální stránky města Žďár nad Sázavou* [online]. c2009 [cit. 2011-04-25]. Zelená hora. Dostupné z WWW: <<http://www.zdarns.cz/o-meste/zelena-hora.asp>>
- [27] *Třebíč* [online]. c2011 [cit. 2011-04-25]. Virtuální průvodce po památkách UNESCO v Třebíči. Dostupné z WWW: <http://www.trebic.cz/unesco/journey.asp?journey_id=2&lang_id=1>
- [28] *Třebíč* [online]. Rok vydání není uveden [cit. 2011-04-25]. Židovská čtvrť. Dostupné z WWW: <<http://www.mesto-trebic.cz/zidovska-ctvrt.php>>
- [29] *Třebíč* [online]. Rok vydání není uveden [cit. 2011-04-25]. Židovský hřbitov. Dostupné z WWW: <<http://www.mesto-trebic.cz/zidovsky-hrbitov.php>>
- [30] *Telč* [online]. Rok vydání není uveden [cit. 2011-04-26]. Prohlídka zámku. Dostupné z WWW: <<http://www.mesto-telc.cz/prohlidka.php>>
- [31] *Telč* [online]. Rok vydání není uveden [cit. 2011-04-26]. Náměstí. Dostupné z WWW: <<http://www.mesto-telc.cz/namesti.php>>
- [32] *Město Třešť, oficiální internetové stránky* [online]. c2006 [cit. 2011-04-26]. Turistika. Dostupné z WWW: <<http://www.trest.cz/?ID=71&Lang=cz&kod=tipynavylet>>
- [33] *Informační server města Pelhřimova* [online]. c2009 [cit. 2011-04-26]. Muzeum rekordů a kuriozit. Dostupné z WWW: <<http://www.pelhrimovsko.cz/cz/90-74-turisticky-servis/muzeum-rekordu-a-kuriozit.htm>>
- [34] *Informační server města Pelhřimova* [online]. c2009 [cit. 2011-04-26]. Zlaté české ručičky - unikáty ze sirek. Dostupné z WWW: <<http://www.pelhrimovsko.cz/cz/91-74-turisticky-servis/zlate-ceske-rucicky.htm>>

- [35] *Oficiální stránky hradu Lipnice* [online]. c2009 [cit. 2011-05-02]. Hrad Lipnice. Dostupné z WWW: <<http://www.hrad-lipnice.eu/>>
- [36] *Vyletnik.cz* [online]. Rok vydání není uveden [cit. 2011-05-02]. Zámek Náměšť nad Oslavou. Dostupné z WWW: <<http://www.vyletnik.cz/profil/zamek-namest-nad-oslavou/>>
- [37] *Oficiální stránky města Náměšť nad Oslavou* [online]. Rok vydání není uveden [cit. 2011-05-02]. Barokní most. Dostupné z WWW: <<http://www.namestnosl.cz/view.php?cislocclanku=2005092506>>
- [38] *Zamek-jaromerice.cz* [online]. Rok vydání není uveden [cit. 2011-05-02]. Historie zámku Jaroměřice. Dostupné z WWW: <<http://www.zamek-jaromerice.cz/>>
- [45] *Mapy.cz* [online]. Mapy. Dostupné z WWW: <http://www.mapy.cz/>

Pozn.: Seznam použitých internetových zdrojů je řazen podle data použití.

Seznam příloh

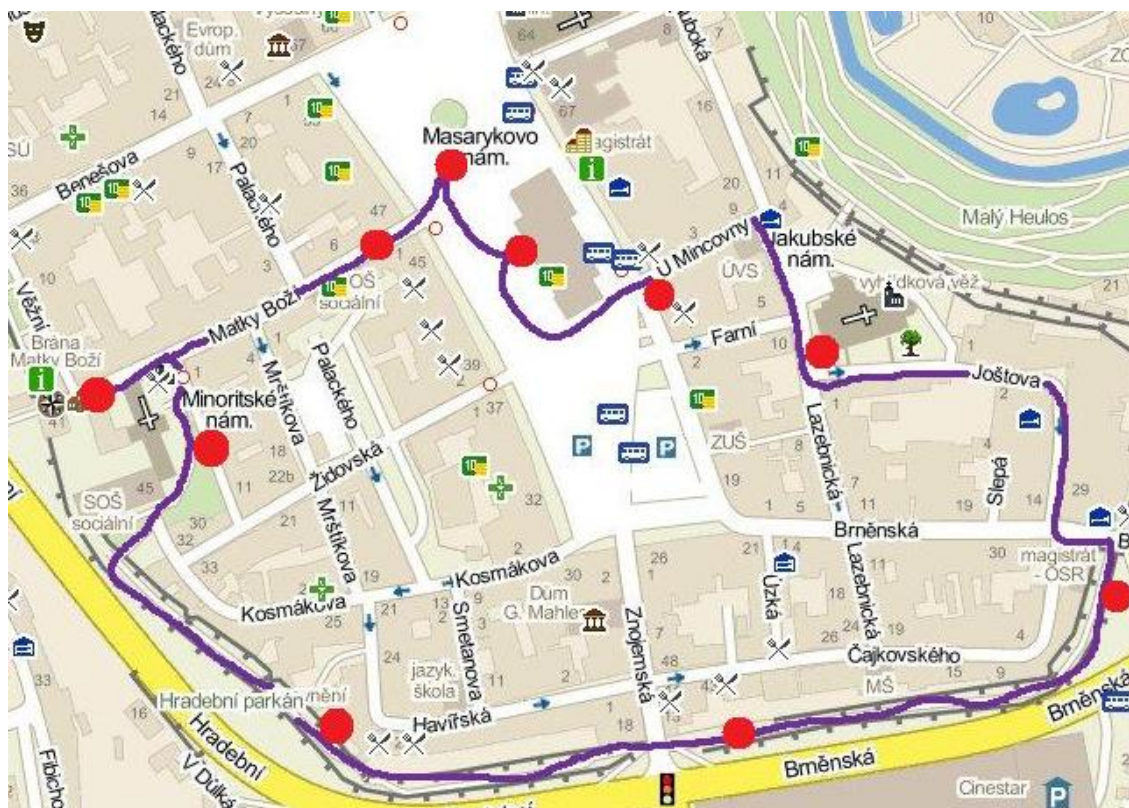
Příloha A: Mapa trasy průvodce „Středem města po nejkrásnějších památkách Jihlavy“

Příloha B: Propagační leták vzdělávacího programu „Cesta k poznání Jihlavy“

Příloha C: Fotodokumentace z realizace vzdělávacího programu

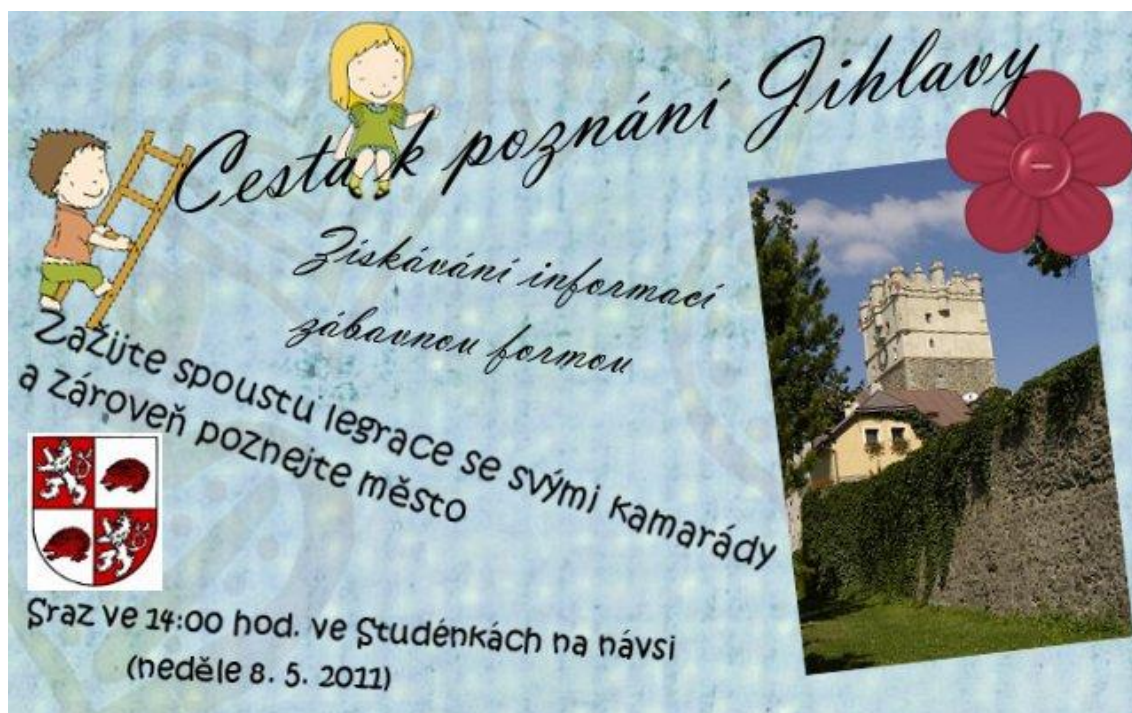
Příloha D: Návrh jednodenních výletů Vysočinou

Příloha A – Mapa trasy průvodce „Středem města po nejkrásnějších památkách Jihlavy“



Trasa průvodce je na mapce označena fialovou čarou. Červené body pak označují jednotlivá místa zastávek v rámci prohlídky města nazvané „Středem města k nejkrásnějším památkám Jihlavy“.

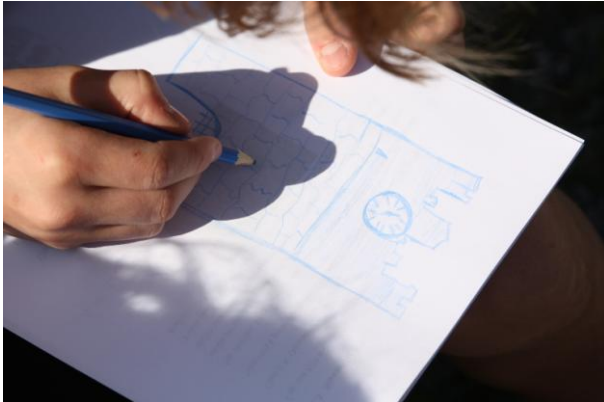
Příloha B – Propagační leták vzdělávacího programu „Cesta k poznání Jihlavy“



Tento leták byl vytvořen pro potřeby realizace vzdělávacího programu a byl doručen dětem, které se ho aktivně účastnily.

Příloha C – Fotodokumentace z realizace vzdělávacího programu







Fotografie zachycující průběh vzdělávací akce byly pořízeny paní Blankou Příbylovou.

Jednodenní výlety Vysočinou

Jihlava + památky UNESCO

Jihlava

Čas začátku: 8:00 hod.

Čas konce: 09:30 hod.

Navštívená místa: viz zpracovaný průvodce historickým centrem města nazývajícím se „Přes střed města k nejkrásnějším památkám Jihlavy“. Program však musí být v případě celodenního výletu Vysočinou mírně zkrácen. V Jihlavě tedy skupina stráví cca hodinu a půl a dále pokračuje připraveným autobusem do dalšího města v rámci programu – Žďáru nad Sázavou.

Žďár nad Sázavou

Čas příjezdu do města: 10:15 hod.

Čas odjezdu z města: 12:10 hod.

Příjezd ke kostelu: 10:20 hod.

Odjezd od kostela: 11:20 hod.

V rámci tohoto města bude navštíven poutní kostel sv. Jana Nepomuckého na Zelené Hoře. Po jeho prohlídce následuje přesun na náměstí Republiky, kde bude návštěvníkům poskytnuto 60 minut volného času na oběd. Po srazu autobus odjíždí do Třebíče.



Obr. 21: Kostel sv. Jana Nepomuckého na Zelené hoře

Prvním místem navštíveným v rámci výletu je *poutní kostel sv. Jana Nepomuckého na Zelené hoře*. Tento kostel byl postaven v letech 1719 – 1722 v barokní gotice. Tento umělecký sloh nemá v Evropě obdobu a dostal se do České republiky přes

Rakousko z Itálie. Tato památka byla navržena českým architektem s italskými předky - Janem Blažejem Santinim-Aichlem. Stavba byla, a dodnes je, unikátem a vymyká se zažitým představám a uměleckým normám. Založení tohoto kostela souviselo s připravovaným blahořečením a svatořečením Jana Nepomuckého.

[26]

Třebíč

Čas příjezdu do města: 13:00 hod.

Odjezd z města: 15:00 hod.

V rámci tohoto města bude navštívena bazilika sv. Prokopa, poté následuje cesta od baziliky k židovské čtvrti, prohlídka židovské čtvrti a židovského hřbitova.

Bazilika sv. Prokopa

Tento opatský chrám byl původně zasvěcen Panně Marii a byl budován již od první poloviny 13. století. Byl součástí benediktinského kláštera, který byl založen v roce 1101. Tato bazilika je postavena v románském slohu a je obohacena gotickými prvky. Byla poškozena během obléhání



Obr. 22: Bazilika sv. Prokopa, Třebíč

Třebíče uherskými vojsky Matyáše Korvína v roce 1468 a další dvě století využívána ke světským účelům. Obnova baziliky byla provedena v letech 1725 – 1731 a od té doby byla znovu využívána k sakrálním účelům a zasvěcena svatému Prokopu. Za národní kulturní památku byla vyhlášena v roce 2002. [27]

Židovská čtvrť



Obr. 23: Židovská čtvrť, Třebíč

Cestou židovskou čtvrtí lze obdivovat dlažbu z říčních valounů, domky v několika stavebních slozích, miniaturní dvory, nízké vchody, průchody a malinké náměstí. Židovská čtvrť je označována za zmenšený svět. Jedná se o jedinou kompletně dochovanou

židovskou čtvrť v Evropě. Dále je také jedinou židovskou památkou zapsanou na seznamu UNESCO mimo území Izraele. V době nejhustšího osídlení zde žilo více než 1200 obyvatel, kteří tvořili 60% třebíčského obyvatelstva. Židé zde měli vlastní radnici, špitál, dvě synagogy, chudobinec, školu a spoustu obchůdků a dílen.

[28]

Židovský hřbitov



Obr. 24: Židovský hřbitov, Třebíč

Tento hřbitov je jedním z největších židovských hřbitovů u nás. Nachází se zde více než tři tisíce náhrobků. Nejstarší z nich je datován do roku 1630. Nedaleko od něj je k vidění krásný klasicizující pomník se srdíčkem. Pod ním jsou podle legendy pochováni milenci, kteří byli při morové epidemii oddáni na smrtelném loži, aby spolu mohli být alespoň po smrti. V prostorách hřbitova však můžete obdivovat mnoho

dalších náhrobků, např. ten s vyrytými žehnajícími rukama, jejichž symbol se nachází na každém židovském hřbitově.

[29]

Telč

Čas příjezdu do města: 15:30 hod.

Čas odjezdu zpět do Jihlavy: 17:30 hod.

Zámek



Obr. 25: Zámek Telč

V rámci programu nelze vynechat prohlídku telečského zámku, který je velkým skvostem. V jeho prostorách se natáčelo několik filmů či pohádek a je vyhledávaných cílem turistů.

Tento zámek byl původně hradem, který nechal na

zámek přestavět Zachariáš z Hradce. Díky němu vznikla krásna budova pyšnicí se zdobením štukem a sgrafitem. V zámku je dnes snoubena renesance s gotikou.

V rámci prohlídky zámku turista může navštívit divadelní a africký sál, zlatý, modrý a císařský sál, kapli všech svatých, pokoje Podstatských, muzeum, zámeckou zahradu a zámecký park.

[30]

Turista na zámku může absolvovat dvě trasy – trasu A (Renesanční sály), trasu B (Obytné místnosti).

Náměstí Zachariáše z Hradce



Obr. 26: Náměstí Zachariáše z Hradce, Telč

Vzhled náměstí i města samotného je výsledkem mnohaletých přeměn a utváření. Domy na náměstí nesly středověké znaky. Nejprve byly úzké a postavené především ze dřeva. To býval totiž nejdostupnější materiál a nacházel se v okolí. Pod domy na náměstí byly vyhloubeny sklepy, které byly časem pospojovány chodbami. Ty se nyní klikatí pod celým náměstím a mají obrovskou historickou hodnotu. Při stavebních úpravách však mohou být i nevýhodou. Stavitelské firmy totiž musejí při výstavbách dávat velký pozor, aby nedošlo k jejich poškození. Původní Telč, ve které bylo převažujícím materiálem dřevo, byla velice náchylná k požárům. Jak to v minulosti bývalo, těch ve městě vypuklo několik. Největším požárem v historii města byl požár v roce 1530. Tehdy plameny schvátily celou jednu stranu náměstí včetně radnice. Následovaly opravy domů, které většinou vznikaly jako jednopatrové se zdobeným průčelím. Velice častým prvkem bylo podloubí, dnes viditelné někde v renesančním, jinde v barokním slohu.

[31]

Po krátké prohlídce náměstí následuje návrat autobusem zpět do Jihlavy.

Jihlava – Třešť – Pelhřimov – Lipnice nad Sázavou

Jihlava

Program v rámci Jihlavy viz jednodenní výlet „Jihlava + památky UNESCO“. Z Jihlavy se dále pokračuje k těsné blízkosti města Třešť, kde je navštíven hrad Roštejn.

Třešť – hrad Roštejn

Čas příjezdu: 10:00 hod.

Čas odjezdu: 11:30 hod.



Obr. 27: Hrad Roštejn, Třešť

Jedná se o původně gotický strážní hrad, který byl na renesanční lovecké sídlo, jehož vzhled se zachoval do současnosti, přestavěn v 16. století. Tuto památku poškodil požár roku 1915 a od té doby byla opuštěná a pustla. Rekonstrukce proběhla v 50. až 80.

letech téhož století. Na hradě se nachází pobočka Muzea Vysočiny. V části bývalé obory pod hradem lze obdivovat botanickou rezervaci. V prostorách hradu se každoročně koná historický hodokvas a jazzové koncerty.

[32]

Pelhřimov

Čas příjezdu: 12:15 hod.

Čas odjezdu: 14:30 hod.

Po příjezdu do města je účastníkům zájezdu stanoven hodinový rozchod na oběd. Po obědě se skupina přesune k pelhřimovskému muzeu rekordů a kuriozit.

Muzeum rekordů a kuriozit



Tato instituce sídlí v historické věži, která v minulosti sloužila jako součást opevnění a nazývala se Jihlavská brána. Nachází se zde pět nově zrekonstruovaných expozic s unikátními exponáty, které se nikde jinde na světě nevyskytují. Návštěvníci mohou obdivovat např. miniatury, obří věci, hlavolamy a další.

[33]

Obr. 28: Muzeum rekordů a kuriozit

Zlaté české ručičky

Tato expozice je umístěna v Domě dobrých dnů na Masarykově náměstí a obsahuje výrobky Tomáše Korda z Vrchlabí, které vytvořil během 40 let života. Na jejich výrobě strávil 63 310 hodin času práce a použil 820 215 zápalek a zápalkových hlaviček.

[34]

Po prohlídce muzea rekordů a kuriozit a expozice Zlaté české ručičky následuje rozchod (30 minut), který je určen k rychlé prohlídce náměstí.

Lipnice nad Sázavou

Čas příjezdu: 15:00 hod.

Odjezd: 16:15 hod.

Státní hrad Lipnice



Obr. 29: Hrad Lipnice nad Sázavou

Jedná se o jeden z nejmohutnějších českých šlechtických hradů. Byl založen mocným rodem pánů z Lichtemburka na počátku 14. století. K dispozici je zde pouze volná prohlídka, která je zahájena vstupním komentářem průvodce.

Tato prohlídka návštěvníky seznámí se středověkou architekturou a archeologickými nálezy. V rámci prohlídky lze také navštívit gotickou kapli a rozsáhlá sklepení s bývalou hodovní síní Jindřicha z Lipé.

[35]

K individuální prohlídce hradu bude účastníkům jednodenního zájezdu vymezena jedna hodina času. Poté se odjíždí do Jihlavy, kde zájezd končí.

Příjezd do Jihlavy se odhaduje na 17:00 hodin.

Jihlava – Náměšť nad Oslavou – Jaroměřice nad Rokytnou – Telč

Jihlava

Viz program v rámci jednodenního zájezdu „Jihlava + památky UNESCO“.

Náměšť nad Oslavou

Čas příjezdu do města: 10:30 hod.

Čas odjezdu z města: 12:30 hod.

Státní zámek Náměšť nad Oslavou



Obr. 30: Státní zámek Náměšť nad Oslavou

Tento zámek je postavený na skalnatém masívu u břehu řeky Oslavy a dokládá působení renesančního stavitelství na Moravě. Původně byl hradem a na honosné renesanční sídlo byl přestavěn v letech 1565 – 1578 moravskými pány ze

Žerotína. Podoba renesančního sídla pak zůstala v téměř nezměněné podobě až dodnes. K zámku přiléhají také budovy tzv. Vlašského dvora, které se nacházejí v předzámčí, malá francouzská zahrada a anglický park. Od roku 2001 je areál Národní kulturní památkou. V prostorách zámku může návštěvník obdivovat unikátní expozice gobelínů, cenné obrazy, historický nábytek, zámeckou kapli, knihovnu se štukovou klenbou a freskovou výzdobou a na nádvoří zdobené renesanční arkády.

[36]

Barokní most



Obr. 31: Barokní most, Náměšť
nad Oslavou

Město Náměšť nad Oslavou se rozkládá po obou březích řeky Oslavy. Na pravém břehu se nachází jeho větší část, na levém břehu ta menší s renesančním zámekem. Tyto břehy jsou spojeny barokním kamenným mostem, který je obohacen o dvacet barokních soch. V minulosti býval most velmi významným komunikačním spojem a dnes je stavební, kulturní i historickou památkou a unikátem v celorepublikovém měřítku.

Jedná se o obloukový silniční most dlouhý 62 metrů a široký 8 metrů. Mostovka je mírně vyklenutá a v nejvyšším bodě most dosahuje výšky 6,2 metrů. Pilíře jsou široké asi 2 metry a jsou opatřeny trojúhelníkovými protipovodňovými zhlavími. Tyto pilíře jsou propojeny sedmi klenebními oblouky. Rozpětí největšího z nich je 10 m a je vysoký asi 5 m. Zmíněné kamenné sochy jsou umístěny souměrně proti sobě. Na pilířích se jich nachází šestnáct a zbylé čtyři jsou k vidění na zábradlí v předmostí. Sochy jsou vysoké kolem dvou metrů a zhotovené z jednoho kusu vápence. Most je z části kamenný a z části cihlový a následně omítnutý. Z jeho hlavních funkcí v minulosti je nutné zmínit spojení zámku s vlastním městem. Ležel totiž na hlavní komunikační tepně. V roce 1986 byla doprava přesměrována na nově vzniklý železniční most přes řeku.

[37]

Jaroměřice nad Rokytnou



Obr. 32: Zámek Jaroměřice nad Rokytnou, letecký snímek z r. 2004

Zámek Jaroměřice nad Rokytnou

Jedná se o barokní zámek patřící k nejmohutnějším architekturám 1. poloviny 18. století u nás i v Evropě. Je jedním ze seznamu nejnavštěvovanějších památek Vysočiny. Byl původně středověkou tvrzí a na renesanční zámek byl přestavěn koncem 16. století. Rod Questenberků pak zámek přebudoval do barokní podoby během jejich vlastnictví v letech 1700 – 1737. K vidění je zde i krásná zahrada francouzského a anglického stylu. Zámecké instalace jsou rekonstrukcí barokního sídla i interiéru 19. století.

Turistům jsou k dispozici k návštěvě zámku tři prohlídkové trasy – trasa A, trasa B a trasa C.

[38]

Telč

Čas příjezdu do města: 16:45 hod.

Čas odjezdu z města: 18:45 hod.

Program probíhající v tomto městě viz jednodenní výlet „Jihlava + památky UNESCO“. Po skončení programu následuje odjezd zpět do Jihlavy. Příjezd do Jihlavy v 19:30 hodin.